

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
YOUNG BUSINESSMEN ASSOCIATION OF TÜRKİYE

***2000li Yıllara Doğru
Türkiye'nin Onde Gelen
Sorunlarına Yaklaşımlar :***

I - N Ü F U S

HAZİRAN 1993

Levent Ortaköy Yolu Korukent Sitesi R Blok Daire 3
80600 Levent - İstanbul - TÜRKİYE Tel. / Phone : 274
99 74 - 75 Faks / Fax : 288 09 97

Bu raporun tamamı veya bir bölümü **TÜGIAD "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 1-NÜFUS"** referansı yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

Araştırmayı Yürüten ve Yayma Hazırlayan:

RGA Yönetim Danışmanlık Ltd. Şti.

Tel: 288 63 97 - 275 19 53

Fax: 266 3157

Basıldığı Yer: **Simge Ofis**

Matbaacılık

Tel: 567 64 64 - 544 66 24

ÖNSÖZ

Hızlı nüfus artışının kıt kaynaklar üzerinde yarattığı baskı tüm toplumları nüfus politikalarını oluşturmaya zorlamaktadır. Diğer yandan kalkınmanın ancak etkin nüfus politikalarıyla mümkün olabileceği gerçeği de ulusları nüfus politikalarını belirlemede daha çabuk davranmalarına ve benimsenen programlara daha fazla kaynak ayırmalarına neden olmaktadır.

Daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde var olan hızlı nüfus artışı, ivedi çözümleri gerektiren büyük bir sorun olarak bu ulusların karşısına çıkmaktadır. Aynı olgu Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'nin de kalkınma çabalarını hızlandırabilmesi ve gelişmiş ülkeler arasında yer alabilmesi için ivedi olarak nüfus politikalarını oluşturması zorunluluğu bulunmaktadır.

Kısaca hızlı bir ekonomik değişim içerisinde olan Türkiye'nin, diğer gelişmiş ülkelere göre nüfusu daha hızla artmakta ve bu artış beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Tüm yaşanan sorunlar yanında altyapı ve sosyal yatırımları olumsuz yönde etkilemesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi çabalarını engellemesi açısından nüfus artış hızı Türkiye'nin en başta gelen sorunlarından biridir. Üretken olmayan nüfusun giderek artması ve talebi artırıcı etkisi de gözönüne alındığında ekonomik sorunların ardında yatan nedenler arasında da nüfus artışının önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle en kısa sürede aile planlaması seferberliğinin başlatılması ve hızlı nüfus artış hızının düşürülmesi gereklidir.

Bugüne değin olduğu gibi ülkenin önemli sorunlarına değinmek ve çözüm önerileri getirmek amacıyla hazırlanan bu çalışma Taylan KOVANLIKAYA, Suzan ARTEMEL, Unsal SANER ve Sahavet GÜRDAL tarafından yürütülmüş, RGA Yönetim Danışmanlık Ltd. Şirketince yayma hazırlanmıştır. Raporun geliştirilmesinde görüş ve önerileri ile değerli katkılarını esirgemeyen İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfına ve TÜGİAD Genel Sekreteri Sayın Murat BEKDİK'e teşekkür ederiz.

TÜGİAD

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
Dünya Nüfusu ve Nüfus Artışının Etkileri	3
1.1. Dünya Nüfusu	4
1.2. Nüfus Artışının Kaynaklar Üzerindeki Etkisi	6
1.3. Nüfus Artışının Kalkınma Üzerindeki Etkisi	8
II. BÖLÜM	
Türkiye'de Nüfus Politikaları ve Göstergeleri	11
2.1. Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikaları	11
2.2. Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus Göstergeleri	18
III. BÖLÜM	
Nüfus-Ekonomik Kalkınma İlişkisi ve Nüfus Artışının Türkiye'nin Kalkınma Çabalarına Etkileri	33
3.1. Nüfus ve Kalkınma	33
3.2. Nüfus Artışının 1976-1992 Dönemine Etkileri	38
3.3. Nüfus Artışı ve 2000'li Yıllardaki Etkileri	45
IV. BÖLÜM	
Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İçin Etkin Nüfus Politikaları ve Aile Planlaması Seferberliği	55
4.1. Nüfus Politikaları ve Amaçları	55
4.2. Etkin Bir Aile Planlaması	60
Kaynaklar	71

GİRİŞ

Yüksek nüfusun ve yüksek nüfus artış hızının ülke ekonomisi üzerindeki yükünü ve geleceğe yönelik tehditleri ortaya koymaya çalışan bu çalışma dört bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde, dünyada nüfus artış hızı ve nüfusa ilişkin değişimler incelenmiş ve genel olarak yüksek nüfusun yarattığı sorunlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye'nin nüfus politikaları ve nüfus yapısı incelenerek, uluslararası karşılaştırmalar yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, nüfusun kalkınmayla olan ilişkisi ortaya konarak, nüfus artışının boyutları eğitim, sağlık ve ilgili diğer hizmetlere olan etkisi ile yüksek nüfus artış hızının geçmişte Türk ekonomisine verdiği zararlar ve gelecekteki tehditleri incelenmiştir.

Nüfus politikaları başlıklı dördüncü bölümde ise, etkin nüfus politikaları geliştirme gereği ve yüksek nüfus artış hızının düşürülebilmesi için ulusal düzeyde aile planlaması seferberliğinin hazırlanma ve işleyiş mekanizmalarına yer verilmiştir.

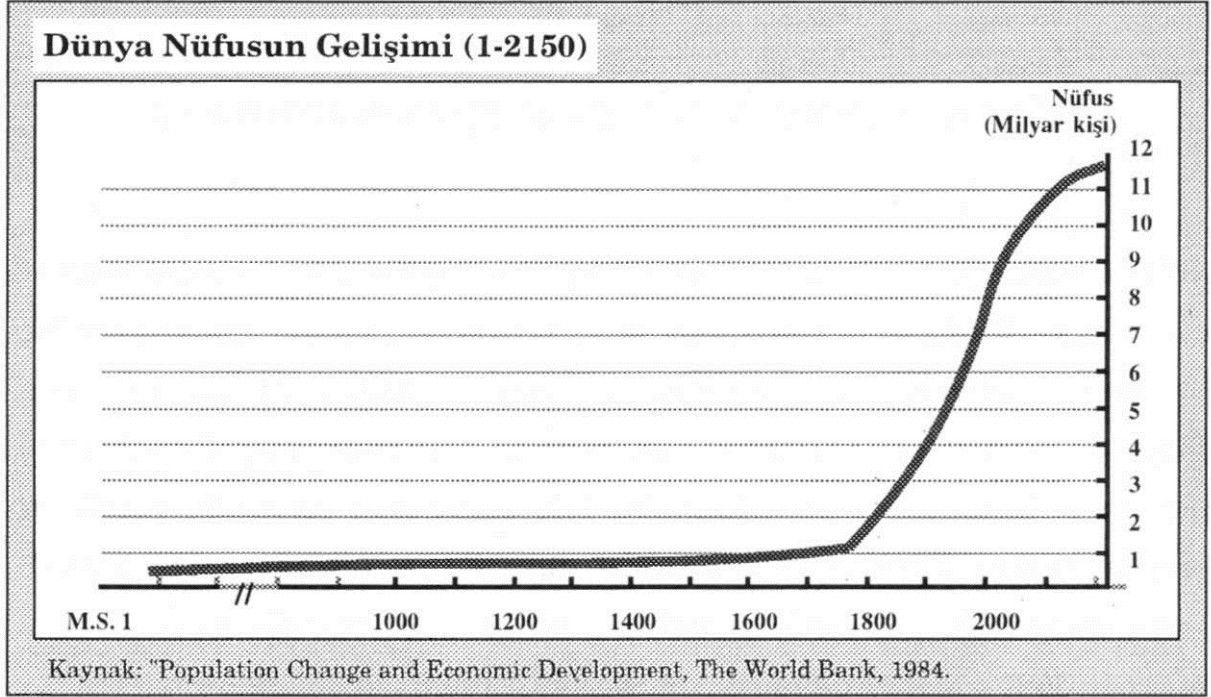
I. BÖLÜM

DÜNYA NÜFUSU VE NÜFUS ARTIŞININ ETKİLERİ

Nüfus sorunu, günümüz dünyasında en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu konuyu tartışanların bir bölümü sorunun endişe verici bir boyutu olmadığını öne sürerken, diğerleri ise nüfus sorununun uzun dönemde felaketlere yol açabilecek boyutta olduğunu öne sürmektedir. Uzmanlar farklı görüşlere sahip olsa bile bu konuda tartışılmayacak bir gerçek, sınırlı kaynaklar nedeniyle dünyanın sonsuz sayıda nüfusu besleyemeyeceğidir. Sınırlı kaynaklara sahip olma yanında insanoğlunun geleceğe dönük olarak daha yüksek yaşam standartlarını arzulaması nüfus sorununun önemini ortaya koymaktadır.

Nüfus artışının finansal krizlere, politik istikrarsızlığa ya da benzeri faktörlere etkileri kısa dönemde ortaya çıkmamaktadır. Benzer faktörler üzerinde nüfus artışının etkisi önemli boyutlarda olup uzun döneme yayılmaktadır. Bu nedenle her ülke, toplum ve birey nüfusun niceliği, nüfus artış hızı ve yapısı ile yakından ilgilenmeli ve sorunun boyutunu kavramalıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dünya nüfusunda meydana gelen hızlı artış tüm insanların sorunu olmalıdır.

Tüm ülkelerin temel amacı toplumun sağlık, beslenme, konut ve eğitim gibi değişik gereksinimlerini en iyi biçimde karşılamak ve refah düzeyini artırmaktır. Ancak artan nüfus bu konuda yürütülen çabaları güçlendirmekte ve yaşam standartlarını artırmada önemli bir engel oluşturmaktadır. Artan nüfus kişi başına kaynak niceliğini büyük bir hızla düşürmektedir. Sınırlı olanaklar nedeniyle bireylerin artan beklentileri karşısında gelişmiş ülkelerde de aynı sorunlarla karşılaşmaktadır. Şüphesiz ki nüfus artışından en fazla etkilenen ülkeler gelişmekte ve geri

kalmış ülkeler olmaktadır.

Nüfusun niceliği ve artışı dünyada mevcut kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Giderek kişi başına azalan kaynaklardan ulusların daha fazla pay kapma yarışı ise insanlara eşdüzeyde yaşam standardı sağlama çabalarını güçleştirmektedir. Nüfus patlaması başlı başına bir sorun olması yanında, tüm diğer sorunların çözümünü zorlaştırması ve artırması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerde öncelikle ele alınması gereken temel sorunlardan birisidir.

1.1.DÜNYA NÜFUSU

Tarihsel Gelişimi

İnsanoğlunun varlığından bu yana özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen nüfus artışı dikkat çekicidir. Milattan sonra 1 yılında tahminen 300 milyon olan dünya nüfusu ancak 1.500 yıl sonra iki katma çıkmıştır. Genel

olarak süreç içinde dünya nüfusu artış eğilimi gösterirken büyüme hızında değişiklikler olmuştur. Özellikle toplu ölümler, savaşlar, ölüm oranlarının doğum oranlarından fazla olması gibi nedenlerle dünya nüfusu bazı bölgelerde zaman zaman azalmıştır. Onsekizinci yüzyıldan başlayarak dünya nüfusu istikrarlı bir büyüme hızına erişmiştir. 1750'den yirminci yüzyılda dek dünya nüfusu yılda ortalama olarak yüzde 0.5 hızla artmıştır. Günümüz gelişmiş ülkelerinin bu dönemdeki nüfus artış hızı ortalama dünya nüfus artış hızından daha yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir.

Dünya nüfusu geçmişe oranla çok daha kısa bir süreç olan 150 yılda iki katma çıkmış ve 1900 yılında 1.7 milyara ulaşmıştır. Yirminci yüzyılda nüfus artış hızı da giderek artmış ve 1950 yıllarında yüzde 0.5'den yüzde 1'e erişmiştir. Daha sonra ise bu oran yüzde 2.4 gibi yüksek bir düzeye çıkmıştır.

1950 yılından bu yana daha çok gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı gözlenmiştir. Nüfus patlaması terimi canlı doğum oranlarının artmasını tanımlamaktadır. Buna karşın dünyanın her bölgesi için nüfus patlaması geçerli değildir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ölüm oranlarında görülen büyük düşüş bu gelişmede önemli rol oynamıştır. Gelişen bilim ve teknolojiye dayalı olarak daha iyi beslenme, korunma olanaklarının sağlanması, sosyal örgütlerin kurulması ve kamunun sağlıkla ilgili aldığı önlemler ölüm oranlarının bu bölgelerde hızla düşmesini sağlamıştır. Düşen ölüm oranı yanında yüksek doğurganlık gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızına ivme kazandırmış ve bu ülkelerde nüfus artış hızı yüzde ikiler düzeyine erişmiştir. 1960'lı yıllarda en yüksek düzey olan yüzde 2.4'e çıkan nüfus artış hızı günümüzde azalarak yüzde 2.0 düzeyine gerilemiştir.

30 yıl önce başlayan doğurganlık oranındaki yükselme ve ölüm oranındaki düşme eğilimi gelişmekte olan ülkelerin nüfus artış hızını önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Örneğin, 1960 yılından 1990 yılına dek Çin'de 20-24 yaş

arası kadın sayısı iki kat artmıştır. 1970'li yıllarda doğan çocuklar 1990'larda 20 yaşına girmiştir. Bu olgu bir ölçüde 90'lı yıllarda evlenen ve çocuk sahibi olan kadın sayısının giderek artacağını göstermektedir. Çin nüfus artış hızını yüzde 1'e düşürebilmek için çiftlerin birden fazla çocuk sahibi olmasını engelleyici önlemler almaktadır.

Yapılan hesaplamalara göre 1990 yılında dünya nüfusu 5.3 milyar kişidir. Dünya Sağlık Örgütü ise bu nüfusun hızla arttığını ve saniyede 3.7 çocuğun doğduğunu belirtmektedir. Bu hesaplama göre haftada 2.2 milyon kişi doğmaktadır. Ortalama olarak her 2.5 doğum karşılığında bir ölüm olduğu düşünüldüğünde dünya nüfusunun 2000 yılında 6.1 milyara erişmesi beklenmelidir. Aynı varsayımdan hareketle yapılan hesaplama 2025 yılında dünya nüfusunun 8.3 milyar kişi olacağını göstermektedir.

Söz konusu artışın gelecek nesillerde de devam edeceği bir gerçektir; ancak tartışılması gereken nokta bu artış hızının hızla nasıl düşürülebileceği konusudur. Diğer bir husus ise ülkelerin kendi çabaları yanında, uluslararası örgütlerin ve diğer ulusların bu süreçte nasıl katılımlarının sağlanacağıdır.

1.2. NÜFUS ARTIŞININ KAYNAKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doğal Kaynaklar

Mevcut nüfus artış hızına gelecekte yaratacağı nüfus büyüklüğü açısından bakılmalıdır. Bu nüfusun doğal kaynaklar üzerindeki etkisinin ele alınması sorunun boyutunu gösterecektir. Konuya ilişkin yürütülen birçok çalışma nüfusun üst sınırının büyük ölçüde çevresel faktörlere bağlı olduğunu savunmaktadır. Nüfus yoğunluğunun giderek artması ise bireylerin mevcut yaşam standartlarını devam ettirmelerini güçleştirmektedir. Örneğin, nüfus patlamasının başlangıcında toplumlar felaketlerle karşı karşıya kalabilmektedir.

Nüfus patlamasının yaşandığı dünyanın birçok bölgesinde üretimin ve dağıtım kanallarının gelişmeye ayak uyduramaması ulusları açlık sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Gıda ve doğal kaynakların ulusların gereksinimlerini karşılama düzeyi üç temel göstergeyle ifade edilebilmektedir. Bunlar sırasıyla fiziki kaynakların nüfusa oranı (nüfus/kaynak oranı), toplumun yaşam standartları (kaynak talebi) ve kaynakların işlenmesini, arzın niceliğini, niteliğini belirleyen teknoloji düzeyidir.

Toplumların kendi gereksinimlerini karşılama düzeylerinin belirlenebilmesi için bu üç faktörün birarada değerlendirilmesi gerekmektedir. Tek bir göstergeden hareket etmek yanlış olacaktır. Örneğin nüfus/kaynak oranının yüksek olması ulusun kendi gereksinimlerini karşılamada kötü durumda olduğunu ifade etmeyebilir. Batı Avrupa nüfus yoğunluğu yüksek bir bölge olmasına karşın nüfus artış hızı düşüktür ve toplum sosyal beceriler açısından gelişmiştir. Toplumun geleceği daha çok gelişmiş beceri isteyen hizmet sektörüne, yüksek teknolojiye dayalı endüstriyel ürünlere ve uluslararası ticareti hedefleyen bir sisteme dayanmıştır. Bu olgu ise, bu ülkelere gereksinim duydukları petrol, maden ve diğer fiziki kaynakları satın alma olanağını vermiştir. Buna karşın nüfus/kaynak oram açısından yine yüksek orana sahip olan Hindistan, Mısır ve Meksika gibi ülkeler için ise durum çok farklıdır. Artan nüfus yanında düşük teknolojik düzey bu ülkelerin giderek kendi gereksinimlerini karşılamasını güçleştirmektedir. Bu nedenle gıda ve doğal kaynaklar süreç içinde tükenmekte ve mevcut talebi karşılamada yetersiz kalmaktadır.

İnsan Kaynakları

Herhangi bir ülkenin nüfusunun yaş ve cinsiyete göre yapısı, çalışma yaşında olanları, potansiyel istihdam edilebilir nüfusu göstermesi açısından önem

taşımaktadır. Ancak sosyal ve kültürel etmenlerin çalışma yaşamına katılımı büyük ölçüde etkilediği gözden uzak tutulmamalıdır. Geleneklerin kadının çalışma yaşamına katılımını engellemesi, zorunlu eğitim süresi, emeklilik yaşı gibi etmenler işgücü yaşının alt ve üst sınırının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Genel olarak, 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı gelişmiş ülkelerde tarıma dayalı ekonomilere göre daha yüksektir. Buna karşın iki uçtaki küçük yaştakiler ve yaşlıların toplam çalışanlar içindeki payı, tarıma dayalı ekonomilerde gelişmiş ülkelere göre daha fazladır. Bu olgu gelişmiş ülkelerde eğitim nedeniyle iş yaşamına geç katılımdan ve tarıma dayalı ekonomilerde emekliliğin daha kademeli olarak gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Yüksek doğurganlık toplumun geleceğe dönük gereksinimlerini de artırmaktadır. İstihdam olanağı sağlanması, altyapı gereksinimlerinin karşılanması, toplumun daha iyi yaşam standartlarına kavuşturulabilmesi için giderek daha fazla kaynağa gereksinim duyulmaktadır. Bu gereksinimler içinde eğitim ve sağlık hizmetlerine kaynak yaratılması ve bu hizmetlerin sunulması devletin en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Tüm sorunların çözümünde olduğu gibi bilgi birikimi, eğitim, hızlı nüfus artış hızının düşürülmesinde de en önemli etmenler arasındadır.

1.3. NÜFUS ARTIŞININ KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Son kırk elli yıl içinde gelişmekte olan birçok ülke hızlı nüfus artışına karşın kişi başına gelirini artırmayı başarmıştır. Kalkınma, artan nüfusun gereksinimlerinin karşılanmasının dışında, toplumun yaşam standartlarının da yükseltilmesi anlamını taşımaktadır. Hızlı nüfus artışı bir anlamda milyonlarca

insan için daha düşük düzeyde yaşam standardı anlamına gelmektedir. Bu gelişmenin maliyetleri özellikle gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerdeki insanlar tarafından ödenmekte, ölüm oranının azaltılması ve toplumun yaşam standardının yükseltilmesi olanağı da engellenmektedir.

Hızlı nüfus artışı tüketimi sınırlandırarak geleceğe yönelik yüksek tüketimi karşılayabilmek için yatırımların yapılmasıyla, geleceğin gözönüne alınmaması arasında tercihi zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan kalkınma sürecini yavaşlatmaktadır. Uluslar gelecek nesillere en azından yaşadıkları standartları bırakabilmek için hızlı nüfus artışı karşısında yetersiz kalan özellikle altyapı yatırımlarını ve diğer hizmetleri yapmak durumundadır. Bu nedenle hızlı nüfus artışı mevcut ve gelecek nesillerin daha iyi yaşam standartlarına ulaşmasını güçleştiren en önemli engellerden birisidir.

Nüfus artışı birçok ülkede doğal kaynak-nüfus dengesini tehdit etmektedir. Özellikle ekilebilir alanı genişletme ve verimliliği yükseltme olanağı bulunmayan tarıma dayalı ekonomilerde bu tehdit önemli boyutlara erişmektedir. Bu ülkelerde nüfustaki artış yoksullaşmaya ya da yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan hızlı nüfus artışı sınırlı kaynakların hızlı tüketimine neden olmaktadır. Bu olgu gelecek neslin yaşamını tehdit etmekte ve giderek güçleştirmektedir.

Nüfustaki hızlı artışın yarattığı diğer bir sorun ise ekonomik ve sosyal değişimlere uyumda güçlükler yaratmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde kent nüfuslarının, hızlı nüfus artış oranı ve göç gibi diğer etmenler nedeniyle hızla artması önemli yönetim sorunlarını beraberinde getirmektedir. Kırsal kesimdeki nüfus artışı da benzer biçimde tehditler oluşturmakta ve çevrenin tahrip edilmesi tehlikesini yaratmaktadır:

Nüfus artışı, özellikle geri kalmış ülkelerin kalkınma çabalarında mücadele etmek zorunda olduğu en belirgin sorundur. Bu soruna nicelik ve nüfusun yapısı açısından yaklaşılması gereklidir. Nicelik toplam çıktının bireyler tarafından paylaşılmasını belirlemesi açısından önemlidir. Aynı çıktının daha fazla birey tarafından paylaşılması fakirliğe ve giderek yoksulluğa yol açacaktır. Bu nedenle nüfustaki büyümenin bireylerin yaşam standardında süreklilik sağlayabilecek en az nüfus artışını karşılayacak oranda olması gereklidir. Bu ise sorunun sadece bir boyutudur. Diğer yandan yaş dağılımı ise toplumun üretkenliğini ya da çalışabilir nüfusun oranını göstermesi nedeniyle önemli bir göstergedir. Bu açıdan bakıldığında nüfus artışının çalışan nüfusa yük oluşturduğu, çalışan kişilerin giderek üretken olmayan, çalışma çağına gelmemiş daha fazla kişiye bakmak zorunda kalacağı görülecektir.

Kısaca hızlı nüfus artışı toplam nüfus içinde giderek üretken olmayan genç nüfusun artmasına yol açmaktadır. Genel olarak tüm ülkeler için onbeş yaş ve altı üretken olmayan nüfus olarak alınmaktadır. Bu nüfus anneye bağımlılık oranı açısından bir ölçüde anneyi de iş yaşamından uzaklaştırmakta ve üretken nüfus oramını da olumsuz yönde etkilemektedir. Nüfus artışı nedeniyle üretimin artırılması zorunluluğuna karşın yine nüfus artışının nüfusun yapısında oluşturduğu bu çarpıklık üretimi engelleyici bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşın nüfus artış hızının düşmesi toplam üretimin daha az sayıda birey tarafından paylaşılması olanağını yaratması nedeniyle kişi başına gelir artışı ve tasarruf artışını sağlayıcı niteliktedir. Diğer yandan tasarrufların

hizmetler ve orta-uzun vadeli yatırımlara dönüşmesiyle de gelecek nesiller için daha iyi bir yaşam standardı sağlama olanağı doğmaktadır.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE NÜFUS POLİTİKASI VE GÖSTERGELERİ

2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARI

1920-1960 Dönemi

Türkiye'nin bugüne dek izlediği nüfus politikaları incelendiğinde iki farklı yaklaşımın varlığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk yılları nüfusu artırmayı amaçlayan politikaların uygulandığı ilk dönem olup 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönemden sonra başlayan ikinci dönemde ise, nüfus artışını kontrol altına almayı amaçlayan politikalar benimsenmiştir.

Kurtuluş Savaşı nedeniyle azalan ve düşük olan nüfusu artırmaya yönelik politikaların izlendiği ilk dönemde nüfusu artırma amacına bağlı olarak çok sayıda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Beşden fazla çocuğa sahip olanların 1929 yılında yol vergisinden muaf tutulmaları, 1930 yılında altı ve daha fazla çocuklu ailelere madalya verilmesi sıralanabilecek önemli teşviklerden bazılarıdır.

Bu dönemde doğumları artırma ve kolaylaştırma görevi Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 1930 yılında Sağlık Bakanlığına verilmiş ve çocuk düşürmeye yarayan çeşitli aletlerin ithal ve satışı yasaklanmıştır. Bilerek çocuk düşürmek ve düşürtmenin suç sayıldığı Türk Ceza Kanununun ilgili maddesinde 1936 yılında yapılan değişikliklerle kısırlaştırma ve gebeliği önleyici bilgilerin yayılması da yasaklanmıştır. 1926 yılında yürürlüğe konan Türk Medeni Kanunu ile evlenme yaşı erkekler için 18, kadınlar için ise 17 olarak

belirlenmiştir. Buna karşın nüfus artışını hızlandırmak amacıyla 1938 yılında yapılan değişikliklerle evlenme yaşı erkekler için 17, kadınlar için ise 15'e indirilmiştir.

Aynı dönemde toprak dağıtımında çok çocuklu ailelere öncelik tanınmış ve ödeme koşullarında kolaylık sağlanmıştır. 1949 yılında getirilen ve çocuk sayısına göre gelir vergisinde indirimi esas alan düzenleme ise bu politikaya yönelik uygulamalardan birisi olmuştur. Nüfus artışını teşvik edici sözkonusu politikalar 1960'lı yılların ortalarına dek devam etmiştir.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Alman önlemler sonucu erişilen yüksek nüfus artış hızı daha sonra nüfus artışını kontrol gereğini ortaya çıkarmıştır. 1960'lı yıllar bu konudaki politikaların uygulamaya konduğu yıllar olmuştur. Hızlı nüfus artışını önleyici yeni bir nüfus politikasından ise ilk kez Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında söz edilmiştir.

Belirlenen politikalar doğrultusunda, gebeliği önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebeliği önlemekte kullanılan araç ve ilaçların ithal ve satışını yasaklayan kanun hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. Sağlık hizmetlerinde çalışan personele (doktor, hemşire, ebe, hemşire yardımcısı, sağlık memuru) nüfus planlamasıyla ilgili bilgilerin verilmesi ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması yoluna gidilmiştir. Sağlık eğitimi veren okullarda ve kurslarda bu konuda yeni dersler konulmuştur. Yetişmiş personel için ise kurslar açılması planlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak sağlık personeli isteyenlere gerekli bilgiyi ve gebeliği önleyici malzemeleri ücretsiz olarak vermekle yükümlü tutulmuştur. Ayrıca mevcut olanaklardan yararlanılarak nüfus planlaması eğitimi yapılması planın öngördüğü önemli hedefler arasında yer almıştır. Araç ve ilaçların imalat, ithalat ve muhtaçlara ücretsiz dağıtım olanaklarının araştırılması da bu dönemin belirgin hedeflerinden birisi olmuştur.

İlk kez nüfus artış hızıyla ekonomi arasında bu planda bağlantı kurulmuş

Türkiye'de Planlı Dönemlerde Nüfus Politikaları ve Uygulamaları

HEDEFLER		UYGULAMALAR VE GELİŞMELER
1920-1960	Nüfusun artırılması amaçlanmıştır.	- Sağlık Bakanlığı'nın kurulması (1920), - Numune hastanelerinin kurulması, 5'ten fazla çocuğa sahip olanların yol vergisinden muaf tutulmaları (1929), 6 ve daha fazla çocuklu ailelere madalya verilmesi (1930), - Doğumları teşvik görevinin Sağlık Bakanlığı'na verilmesi (1930), - Çocuk düşürmeye yarayan çeşitli aletlerin ithal ve satışının yasaklanması, 1938'te Türk Medeni Kanunu'nda evlenme yaşı erkekler için 17, kadınlar için 15'e indirilmesi, - Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kurulması (1945), - Ana ve Çocuk Sağlık Örgütü'nün kurulması (1952).
1963-1967	Nüfus artışının kontrol altına alınması amaçlanmıştır.	557 sayılı Nüfus Planlama Kanunu'nun çıkarılması, - Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve yasayı uygulama görevinin verilmesi, 1967'de kısırlaştırma ve düşük yapmayı gerektiren koşulları ve tıbbi şartları açıklayan bir yönetmeliğin yürürlüğe konması. - Özel kesim sağlık yatırımlarının teşvik edilmesi, - Toplumun sağlık konusunda eğitilmesi, - Gebeliği önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebelik önlemede kullanılan araç ve ilaçların ithal ve satışını yasaklayan kanun hükümlerinin kaldırılması, - Sağlık hizmetlerinde çalışan personele nüfus planlamasıyla ilgili bilgilerin verilmesi.
1968-1972	Aile Planlaması hizmetlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.	- Toplumun sağlık konusunda eğitilmesi, - Aile planlaması hizmetlerinin yaygınlaştırılması çabaları.
1973-1977	Aile Planlamasının temel sağlık hizmeti olarak ele alınması	Çocuk sağlığı ve planlama hizmetlerinin eşgüdümü.
1979-1983	Nüfus ve sosyoekonomik kalkınma ilişkisinin kurulması amaçlanmıştır.	1982 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Aile Planlamasıyla ilgili iki genel müdürlüğün Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü olarak birleştirilmesi. 1983 yılında 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un yürürlüğe konulması. Devletin ve ilgili kuruluşların rolünün ortaya konması,
1984-1989	Aileye yönelik strateji ve politikaların geliştirilmesi amaçlanmıştır.	- Sosyal ve ekonomik politikalar açısından ailenin temel birim olduğunun ilke olarak benimsenmesi, 43 yeni Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi kurulması, - Merkezi nüfus idareleri sisteminin oluşturulması, - ile ilgili kuruluşlarca uygulanmak üzere 1987 yılı programında 14, 1988 yılı programında 13 ve 1989 yılı 10 tedbir maddesi getirilmesi.
1990-1994	- Nüfus politikasının ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedefleriyle uyumlu bir şekilde geliştirilmesi, - Nüfus artış hızının düşürülmesi amaçlanmıştır.	- Demografi konusunda araştırma yapan ve eğitim veren kuruluşların desteklenmesi, nüfus politika ve programlarına yönelik periyodik araştırmalara ağırlık verilmesi, - Ana çocuk sağlığı ve aile planlaması gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlere ulaşılmasına öncelik verilmesi, - Hizmetlerin etkinliğini artırıcı çabalara ağırlık verilmesi.

demografik yatırımlara yönelmenin zorunluluğu vurgulanmış ve yatırımların niteliğinin değişmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. İşsizlik ve tüketim alışkanlığının değişimi, genç nüfus artışına bağlanmıştır.

1965 yılında TBMM nüfus planlamasıyla ilgili yasayı onaylayarak kişilere istediği zamanda ve sayıda çocuk sahibi olma özgürlüğü tanımıştır. Ayrıca kürtaj ve kısırlaştırma, tıbbi koşullar çerçevesinde kabul edilmiş ve yasa dışı uygulamalara cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Bu değişikliklerle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına planı yürütme, sağlık personelinin eğitme ve insanları bilgilendirme görevi verilmiştir.

Aynı yıl Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuş ve konu ile ilgili yasanın uygulanması görevi bu müdürlüğe verilmiştir. 1967 yılında yapılan düzenleme ile kısırlaştırma ve düşük yapma koşullarını belirleyen bir yönetmelik yürürlüğe konmuştur.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda aile planlaması hizmetlerinin geliştirilmesi, doğurganlık çağa gelmiş her kadına hizmet götürülmesi ve hizmetlerin gezici servislerle halka ulaştırılması ilkeleri benimsenmiştir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

1973-1977 yılları arasında uygulamaya konan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ise aile planlaması temel sağlık hizmetleri arasında ele alınmıştır. Ayrıca çocuk sağlığı ve planlama hizmetlerinin eşgüdümünün sağlanması ve hizmetin bir bütün olarak ortaya konması gereği vurgulanmıştır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Tüm çabalara karşın daha önceki dönemlerde hedeflere ulaşıldığını söylemek olası değildir. Bu yargı 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer almıştır. Bu planda hizmetlerin etkin biçimde yürütülemediği belirtilmiş ve nüfus ile sosyo-ekonomik kalkınma ilişkisine yer verilerek ekonomik kalkınmada nüfus politikasının önemi vurgulanmıştır. Ancak nüfus politikalarına yönelik belirgin hedeflere yer verilmemiştir. Nüfus ile ilgili Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesindeki iki ayrı genel müdürlük bu dönemde birleştirilerek Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü adı altında toplanmıştır. Birleştirmenin temel amacı aile planlaması hizmetlerine etkinlik kazandırmaktır. Yine aynı dönemin son yıllarında 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (1983) yürürlüğe konmuştur. Söz konusu yasa ile devletin sorumlulukları genişletilmiş, gebeliğine son vermek isteyenler için on haftadan az gebelik sınırı yasada yer alan maddelerden birisi olmuştur. Sağlık personelinin eğitimi, halkın aydınlatılması ve eğitimi konusunda çeşitli kamu kuruluşları arasında eşgüdümüne özen gösterilmiştir. Veri toplama amacına yönelik çabalar yoğunlaştırılmış, pilot bölgelerde Merkezi Nüfus İdareleri sistemi kurulmuş ve uygulamalar devam ettirilmiştir. Sistemin ülke genelinde uygulanması sonucu güvenilir istatistikler elde edilmeye başlanmıştır.

Ancak Üçüncü ve Dördüncü plan dönemlerinden itibaren nüfus artışının ekonomi üzerindeki etkisi giderek artmıştır. Kalkınma hızı yavaşlarken kırsal-kent gelir dağılımında dengesizlikler, göçler, üretim yapısında değişimler ve işgücü fazlalığı gibi sorunlar belirginleşmiştir.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)

Ailenin sağlık, eğitim, konut, sosyal güvenlik, çalışma sorunları, kentleşme gibi konularla ilgili bir ara sektör olarak görülmesi nedeniyle aile, planlarda 1986 yılına kadar ayrı bir başlık olarak ele alınmamıştır. Ancak Türkiye'deki yapısal değişiklikler aileye yönelik strateji ve politikaların belirlenmesini ve kurumlarla ilişkilendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da aile sektörü ayrı bir başlık altında incelenmemesine karşın sosyal ve ekonomik politikalar açısından ailenin temel birim olduğu ilke olarak benimsenmiştir. 1987'de aile sektörü yıllık program ve icra planlarında yer almıştır. Aile sektörü ile ilgili kuruluşlarca uygulamak üzere 1987 yılı programında 14, 1988 yılı programında 13, 1989 yılı programında ise 10 adet tedbir maddesi getirilmiştir.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu planda kalkınmanın en önemli unsurlarından biri olan insan kaynağı niteliklerinin geliştirilmesi gereği özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca nüfusun, istikrarlı bir ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yapıya ve artış hızına kavuşturulması belirlenen amaçlar arasında yer almıştır. Diğer yandan temel sağlık hizmetleri sistemi içinde ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlere ulaşılmasına öncelik verilmiş, hizmetlerin etkin ve sürekli kılınmasını sağlamaya yönelik önlemler üzerinde durulmuştur.

Türkiye'nin Geçmiş Dönemlerdeki Nüfus Politikaları Göstergelerinin Seçilmiş Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması

Genel olarak aile büyüklüğü ile ilgili kararlar, sosyal ve ekonomik etmenlere bağlı olarak verilmektedir. Doğurganlık düzeylerini ve nüfus artış hızlarını etkilemek arzusunda olan ülkeler, kalkınma plan ve programlarını, eğitim ve sağlıkla ilgili stratejilerini buna göre saptamak durumundadır. Bu nedenle, ekonomik gelişme ve daha yüksek yaşam standartlarına ulaşma amaçlarının gerçekleşmesi demografik eğilimlerle yakından ilişkilidir.

Seçilmiş Ülkelerde Nüfus Politikası Göstergeleri (1984)

	Türkiye	Mısır	Brezilya	Meksika	Filipinler	Çin	Endonezya	Bangladeş	Tayland	Pakistan	Hindistan	Nijerya
1970-1982 Ortalama Nüfus Artışı (%)	2.3	2.5	2.4	3.0	2.7	1.4	2.3	2.6	2.4	3.0	2.3	2.6
1980-1990 Ortalama Nüfus Artışı (%)	2.4	2.4	2.2	2.0	2.4	1.4	1.8	2.3	1.8	3.1	2.1	3.2
Nüfus araştırma verilerinin yayınlanması												
Kalkınma planlarında nüfus politikasının belirlenmesi												
Demografik öngörülerini kalkınma planlarıyla ilişkilendiren nüfus planlama biriminin bulunması												
Sektörlerin politikalarının sonuçlarını değerlendirerek ve uygulamaları izleyerek nüfus politikalarını eşgüdümlü bir biçimde belirleyen birimin varlığı												
Devletin özel sektör aile planlaması kurumlarına mali destek vermesi												
Aile planlaması hizmetlerinin devlet tarafından verilmesi												
Şehirlerden köylere kadar uzanan aile planlaması hizmetlerinin bulunması												
Aile planlaması ve toplumu az çocuklu aileye özendirme amacıyla kitle iletişim araçlarından yararlanılması												
Ticari kontraseptif satışlarının kamu tarafından sübvansede edilmesi												
Kalabalık aileye sahip olmayı özendiren dolaylı ve dolaysız teşviklerin kaldırılması												
Toplumu ve bireyleri az çocuklu aileye yöneltici teşviklerin getirilmesi												
Kadın başına iki çocuktan fazla doğumu önlemek amacıyla getirilen caydırıcılar												
Yıllık toplam doğum sayısını belirleyen kotalara dayalı politikaların benimsenmesi, çiftlere çocuk sahibi olabilmek için izin alma zorunluluğu getirilmesi												

Kaynak: Population Change and Economic Development, World Bank, 1984.

Ancak tüm ülkelerde nüfus politikaları hükümetlerin genel politikaları ile birlikte değişmektedir. Yapılan bir araştırmada Türkiye'nin nüfus politikalarının birçok gelişmekte olan ülke uygulamalarından daha belirsiz ve yumuşak olduğu görüşü savunulmaktadır. Mısır, Tayland ve Hindistan gibi Türkiye'ye nüfus büyüklüğü ve nüfus artış hızı yönünden benzeyen ülkelerin nüfus politikaları göstergeler açısından daha geniş kapsamlı ve katıdır. Bu ülkeler geçmiş dönemde nüfus artış hızlarını düşürmekte Türkiye'den daha etkili olmuştur. Bu bulgular geleceğe dönük geliştirilebilecek nüfus politikaları ve geleceğe yönelik nüfus artış hızları konularına ışık tutması açısından ilginçtir.

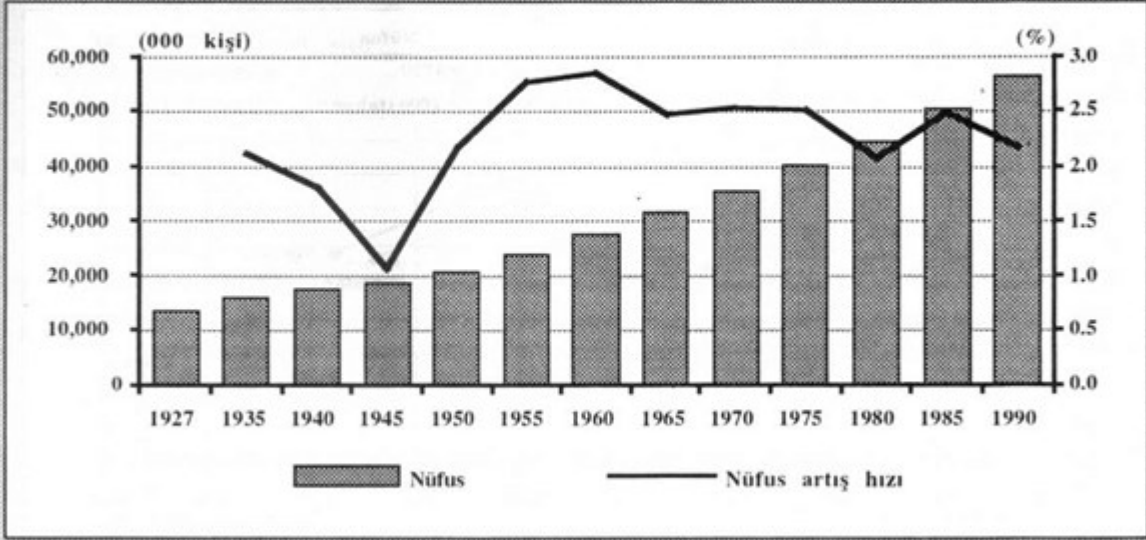
2.2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE NÜFUS GÖSTERGELERİ

Nüfus ile ilgili değerlendirmeler genel olarak nüfusun büyüklüğü, yapısı ve dağılımı olmak üzere üç temel başlık altında toplanmaktadır. Yürütülen analizlerde sözkonusu göstergelere yönelik çeşitli soruların cevapları aranmaktadır. Araştırmaya konu olan toplumun büyüklüğü, bu toplumun nüfus büyüklüğündeki değişim, ne tür değişikliklerin yaşandığı, bu değişikliklerin nedenleri, demografik özellikleri, diğer toplumlardaki insanların yapısından farklılıkları, göstergelere göre nüfusun dağılımı ve bu dağılımda ne tür değişiklikler yaşandığı gibi konular nüfus analizlerinde sıkça rastlanan başlıklardır. Tüm bunların yanında elde edilen veriler ışığında bir toplumun zaman içindeki değişimini ve bu değişimlerin nedenlerini incelemek ise nüfus çalışmalarında ayrı bir öneme sahiptir.

Nüfusun Büyüklüğü

Türkiye'de nüfus sayımı ilk kez 1927 yılında yapılmıştır. Bu nüfus sayımına göre ülke nüfusu 13.648.270 kişi olarak belirlenmiştir. Beş yılda bir yenilenen düzenli nüfus sayımına ise 1935 yılından itibaren başlanmıştır.

Sayım Yıllarına Göre Türkiye Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı (1927-1990)

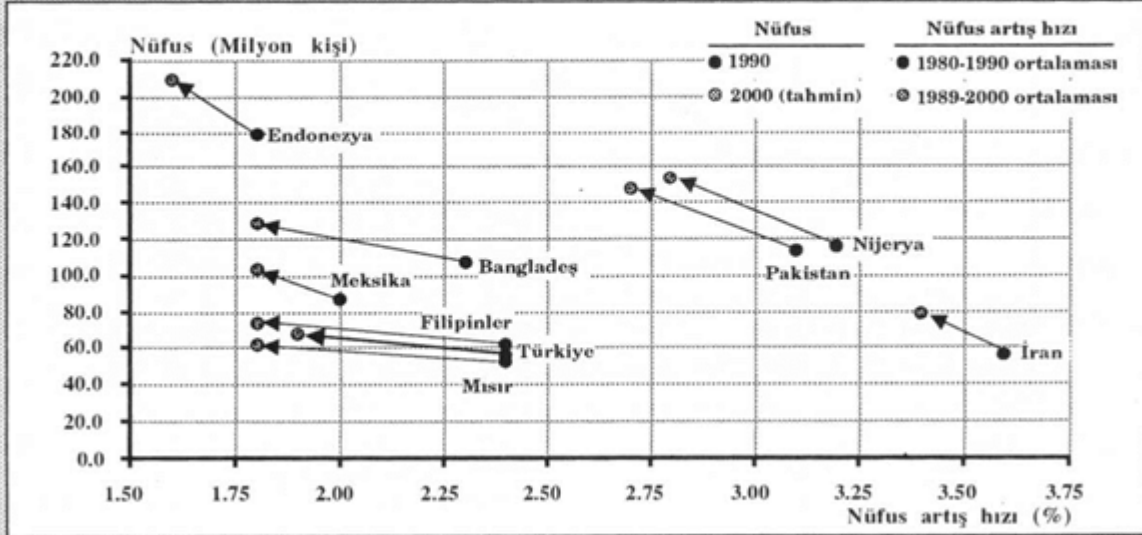
Veri Kaynağı: Şubat 1993'te Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE.

1990 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 56.473.035 kişiye ulaşmıştır. Bu bulgu ülke nüfusunun 1927'den bu yana 4 kat arttığını göstermektedir.

Sürekli olarak yüzde ikilerin üzerinde olan nüfus artış hızı sadece 1940-1945 yılları arasında bu düzeyin altına inmiş ve yüzde 1.06'ya kadar düşmüştür. Bu dönemde II. Dünya Savaşı nedeniyle erkeklerin büyük bir bölümünün silah altına alınması evlenmeleri azaltmış, doğumları etkilemiş, beslenme ve sağlık koşullarındaki yetersizlikler ise ölümlerin artmasına neden olmuştur. Bu olgu nüfus artış hızını düşürmüştür.

1950'ler Cumhuriyet Döneminde en yüksek nüfus artış hızına erişilen yıllar olmuştur. Bu dönemin başlarında özellikle antibiyotik kullanımının başlaması ve sıtmayla savaş ölümleri yarıyarıya indirmiş, bu gelişmeye bağlı olarak 1950-60 döneminde nüfus artışı hızlanmıştır.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

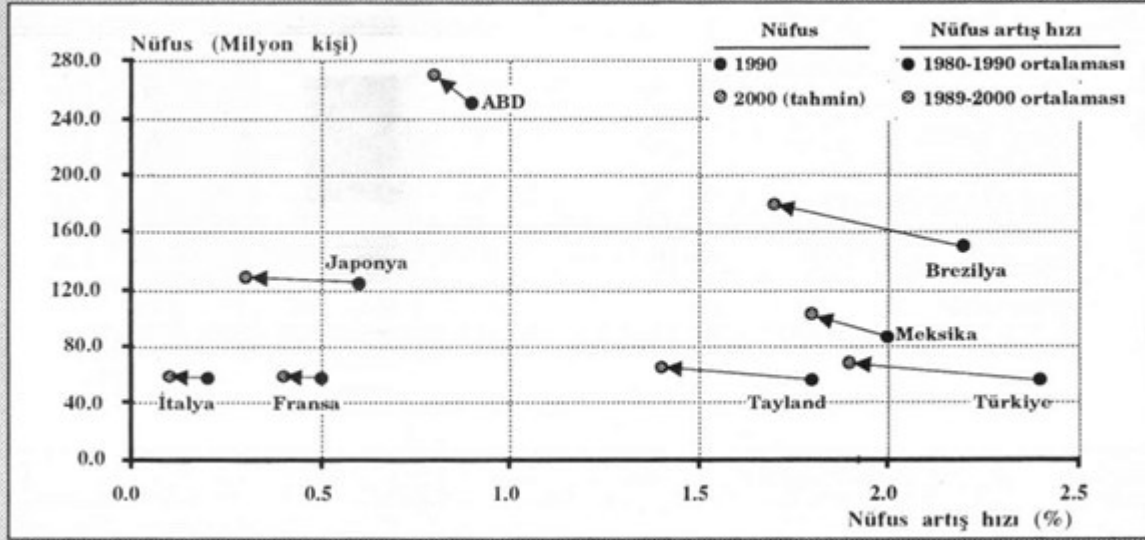
Veri Kaynağı: World Development Report 1984, 1992, The World Bank.

1960 sonrası uygulanan politikaların da etkisiyle nüfus artış hızında düşüş sağlanmış ve uzun süre 1980 yılına kadar yaklaşık yüzde iki düzeyinde kalmıştır. Dış ülkelere gelen göçlerin azalması, düşürülen doğum oranları, Türkiye'den yurtdışına giden işgücü ve bu nedenle toplam nüfus içinde doğurgan nüfusun payının azalması gibi etmenler bu gelişmede önemli rol oynamıştır.

1980-1985 yılları arasında ise nüfus artış hızı yeniden yüzde 2.5 düzeyine ulaşmıştır. Yabancı işçilerin anavatanına dönüşünü teşvik eden yasaların Batı Avrupa ülkelerince uygulamaya konması bu artışta etkili olmuştur. Söz konusu yasalardan yararlanan 250.000 dolayında Türk vatandaşı Türkiye'ye dönmüştür. Çeşitli nedenlerle 1980 yılındaki nüfus sayımında sayılamamış olanların 1985 yılında sayımları da artışta rol oynayan etmenlerden biridir.

Geleceğe yönelik tahminlere bakıldığında ise Türkiye'nin nüfus artış hızının yüzde 2'nin altına düşmesi beklenmektedir. Yürütülen bir çalışmada Türkiye nüfusunun 2000 yılında 68 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmiştir. Bu bulgu 1990-2000 yılları arasındaki ortalama yıllık nüfus artış hızının yüzde 1.9'a düşeceği varsayımına dayanmaktadır. Aynı çalışma 1990 yılında nüfus ve nüfus artış hızı açısından Türkiye ile aynı düzeyde olan Mısır ve Filipinler'in nüfus artış hızlarını düşürmede daha başarılı olacaklarını vurgulamaktadır.

Sanayileşmiş Ülkelerde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

Veri Kaynağı: World Development Report, 1984, 1992, The World Bank.

Bunun en belirgin nedeni Mısır ve Filipinler'de daha etkin ve kararlı nüfus politikaları uygulamalarının benimsenmiş olmasıdır.

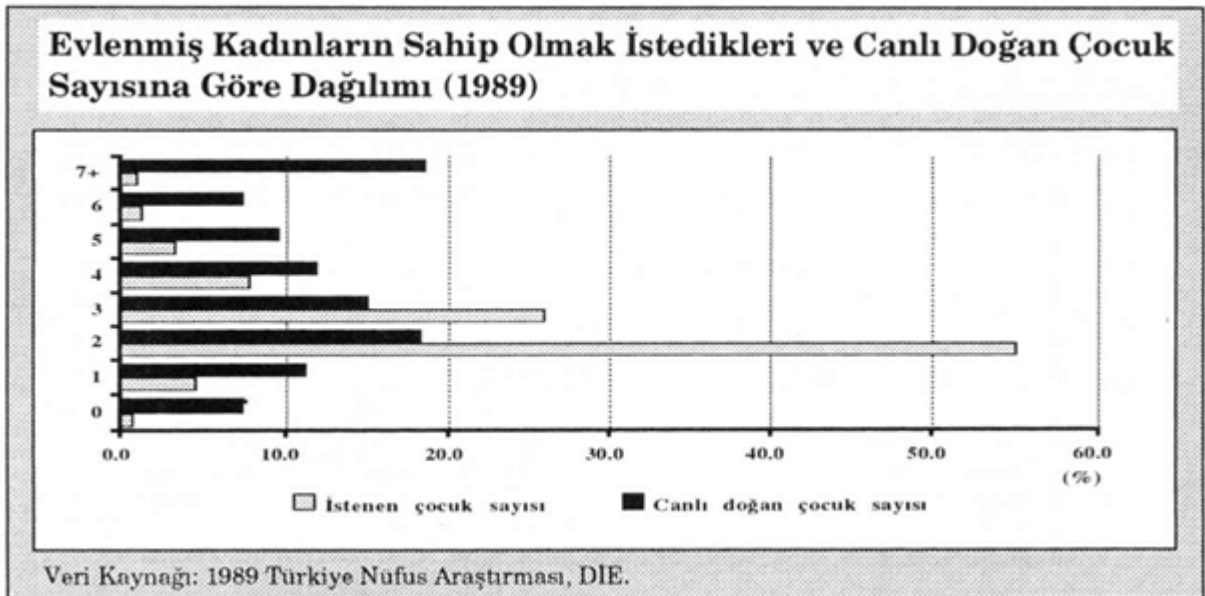
Türkiye nüfus artış hızı açısından sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ise ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. Bu ülkelere göre Türkiye'nin nüfusunun çok hızlı arttığı gözlenmektedir. Önlem alınmadığı takdirde bu farkın artacağı açıktır. Özellikle nüfus piramidinde alt yaş gruplarının payının giderek artması bu yargıyı pekiştirmektedir. Türkiye'nin Almanya, İtalya ve Fransa'dakine benzer bir nüfus yapısına ise ancak 2110 yılında nüfusu 119 milyona eriştikten sonra ulaşabileceği tahmin edilmektedir.

Dünya nüfusu 1965-1980 yılları arasında ortalama yılda yüzde 2 oranında büyümüştür. Bu oran aynı dönemde Türkiye'nin nüfus artış hızına yakındır.

Buna karşın dünya nüfus artış oranı 1980-1990 yıllarında yüzde 1.7 seviyesine inerken Türkiye bu oranın üzerinde kalmıştır. Nüfusun büyüme hızına bakıldığında sanayileşmiş ülkelerde yüzde 0.5 ile yüzde 1 arasında değişen oranlarla karşılaşılmaktadır. Gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde ise nüfus artış hızı 2.5-3.5 gibi çok yüksek oranlara erişmektedir.

1989 Türkiye nüfus araştırmasına göre kaba doğum hızı yüzde 2.77'dir. Bu hız, kırsal alanlarda yüzde 2.94, kentsel alanlarda ise yüzde 2.59 düzeydedir. Bu veri aynı zamanda kadınların doğurdukları ortalama çocuk sayısının, kırsal ve kentsel yerleşim yerlerine göre farklı olduğunu göstermektedir. Örneğin kırsal yörede 35 yaşına gelmiş kadınlar, aynı yaşa gelmiş kentte yaşayan kadınlara göre, ortalama olarak birden fazla doğum yapmaktadır.

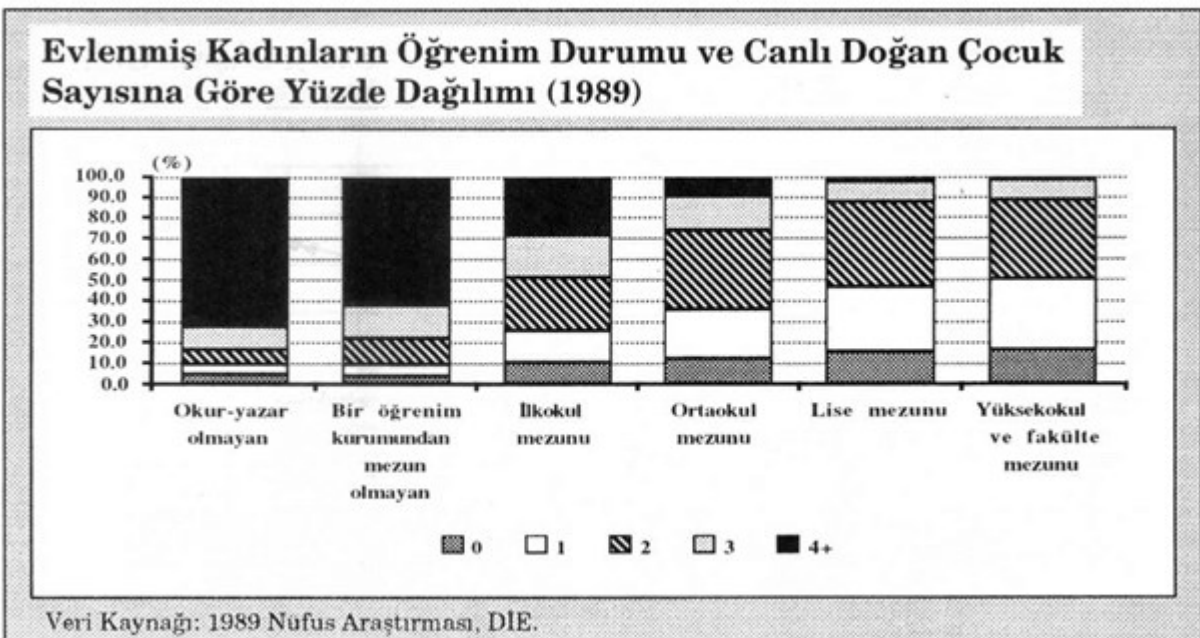
Evlenmiş kadınların çoğunluğu 2 çocuk sahibi olmak istemelerine karşın sadece yüzde 18.4'ünün 2 çocuk doğurduğu, yüzde 62.8'inin ise daha fazla sayıda çocuk doğurduğu gözlenmektedir. Evlenmiş kadınların sahip olmak istedikleri çocuk sayısından daha fazla sayıda çocuk doğurması, kadınların arzuladıkları çocuk sayısına ulaşmak için gerekli önlemleri almakta yeterince bilinçli olmadıklarını göstermektedir.

Türk kadını ortalama 4 canlı doğum yapmaktadır. Doğurganlıkla ilgili en önemli değişkenlerden biri okuryazarlık ve eşlerin eğitim düzeyidir. Doğurulan çocuk sayısı, kadınların eğitim düzeylerine göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin okur-yazar olmayan kadınların yüzde 73.4 u üçten fazla çocuk sahibidir. Bu oran yüksekokul ve fakülte mezunları için ise 1.7 çocuktur. Genelde, kadının öğrenim durumu yükseldikçe canlı doğan çocuk sayısının düşmesi, doğum hızının düşmesinde eğitimin önemini vurgulamaktadır.

Az gelişmiş ve gelir seviyesi düşük olan birçok ülke son yıllarda nüfus artış hızlarını kontrol altına alma yönünde başarılı sonuçlar elde etmiş, doğurganlık oranlarını düşürmüşlerdir. Ancak halen bu ülkelerin birçoğunda doğurganlık oranları 3-4 arasında değişmektedir. Örneğin Dünya Bankası tahminlerine göre, Almanya, Japonya ve ABD gibi sanayileşmiş ülkelerde iki çocuklu aileye geçiş ancak 2000 yılında gerçekleşebilecek, buna karşın Türkiye ise bu duruma ancak 2015 yılında ulaşabilecektir.

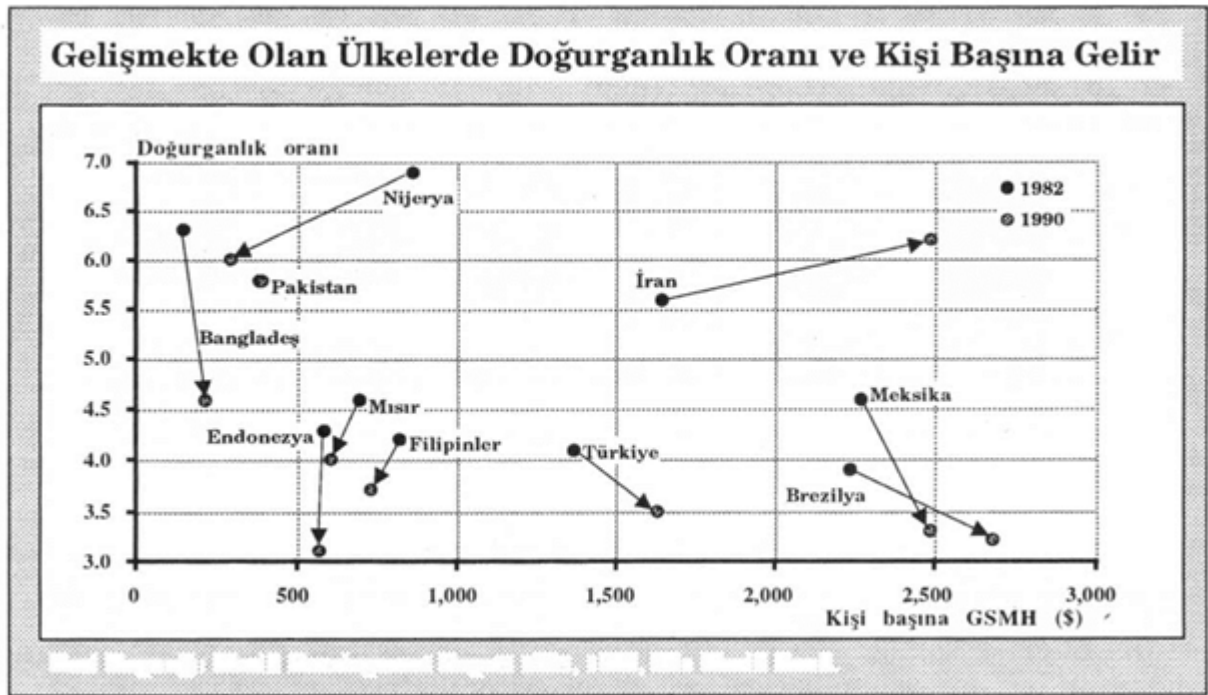
Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında nüfus artış hızları açısından ortaya

çıkan farklılıklar kadar, bu ülke gruplarının dünya nüfusu içindeki payları da farklılık göstermektedir. 1990 yılında sanayileşmiş ülkelerinin toplam nüfusu 1.2 milyar, gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerin nüfusu ise 3.8 milyar kişidir. Günümüzde yüksek nüfusa sahip kalkınmakta olan ülkeler yüksek nüfus artış hızları nedeniyle gelecekte çok daha fazla bir nüfusa sahip olacaklardır. Bu gelişme ise yaşam standartları ve kişi başına sağlık, eğitim gibi sosyal yatırımları az olan bu ülkelerin kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkileyecektir.

Nüfusun Yapısı

Nüfusun yapısı bir toplumun ölçülebilir bütün özelliklerini kapsamaktadır. Bu yapı demografik süreçler ile ilgili olup toplumun temel özelliklerini belirlemekte önemli rol oynamaktadır. Bir toplumun cinsiyet ve yaş açısından dağılımı yapıya ilişkin incelenen özelliklerinden biridir.

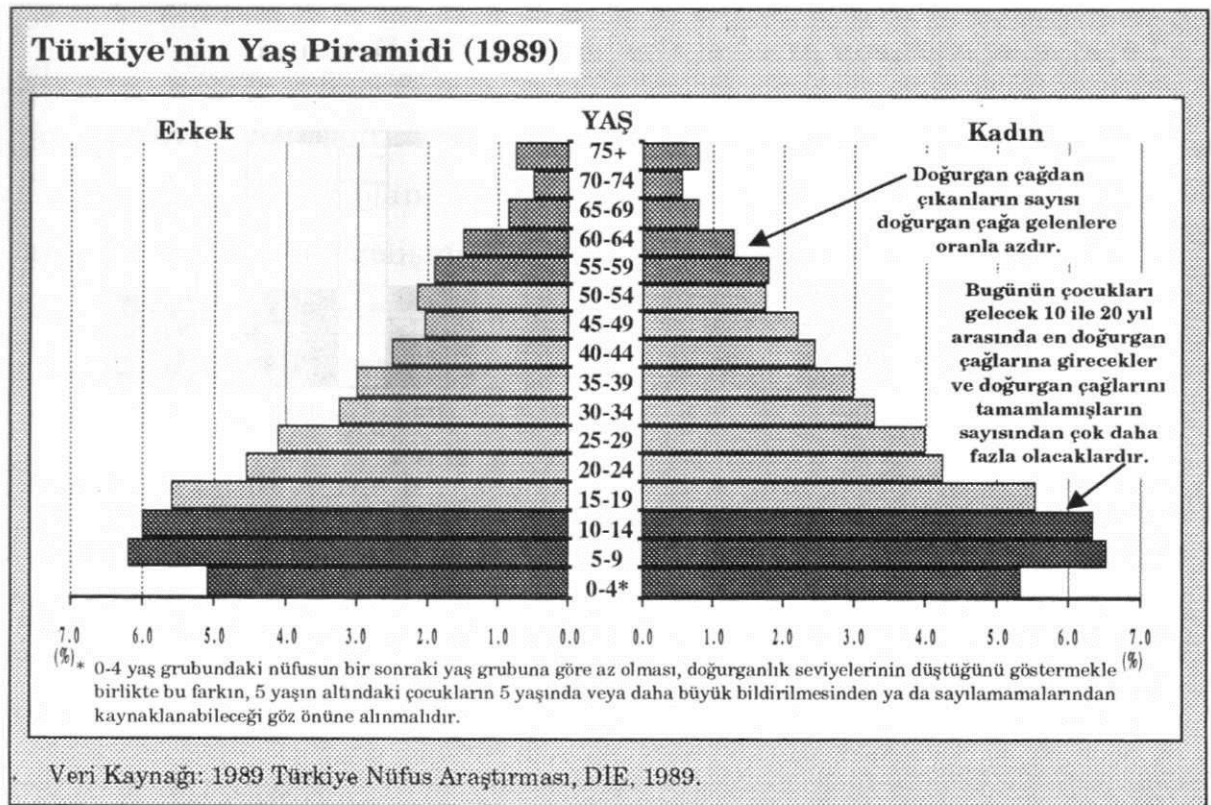

Türkiye nüfusunun cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde 1945 yılında bir değişim yaşandığı görülmektedir. 1945 yılına kadar kadın nüfusun toplam

nüfus içindeki payı erkek nüfusa oranla daha fazladır. Buna karşın 1945 yılından sonra ise erkek nüfus toplam nüfustaki payını arttırarak kadın nüfusun önüne geçmiştir. 1985 sayımında her 1000 kadına karşılık 1027 erkek bulunduğu saptanmıştır.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında çocukların ve gençlerin nüfus içindeki payının giderek arttığı görülmektedir. Çocuk nüfusunun toplam nüfus içinde yüksek bir orana erişmesi, bu yaş grubunun 10 ile 20 yıl gibi kısa bir süre içinde doğurganlık çağına gireceği anlamını taşımaktadır. Doğurgan çağından çıkanların sayısının bu yaşa girenlerden çok daha az olması nüfus artışının önümüzdeki yıllarda da süreceğini göstermektedir.

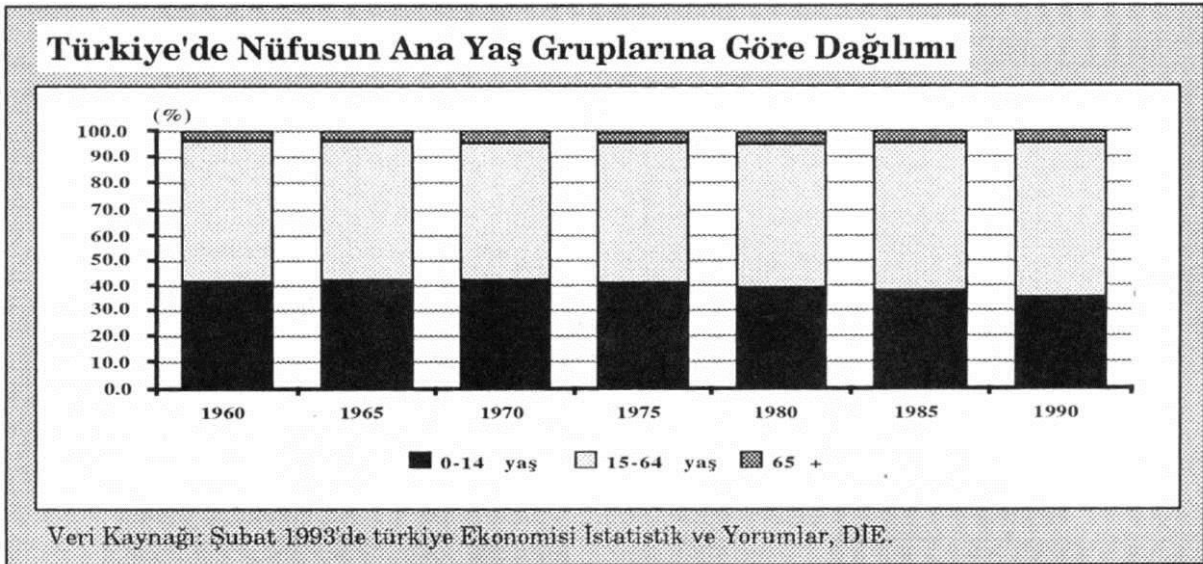
Örneğin 1990 başlarından her çiftin ortalama iki çocuk sahibi olacağı (doğurganlık oranı 2 olduğu) varsayımına dayalı hesaplamalarda, Türkiye'nin nüfusunun en az

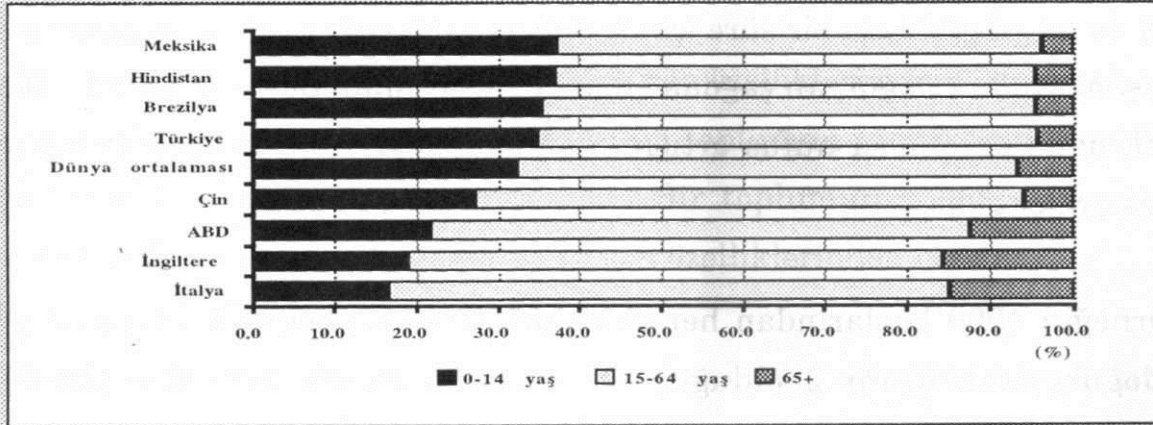
30 sene daha artmaya devam edeceği ortaya çıkmaktadır. Oysa bugün 3.5 olan

Türkiye'deki doğurganlık oranının 2000 yılına kadar ancak 2.7'e düşeceği tahmin edilmektedir.

Nüfusun yapısıyla ilgili bir diğer gösterge ise faal nüfusun toplam nüfus içindeki payıdır. 15-64 yaş grubu potansiyel olarak çalışabileceklerinden, faal nüfustan sayılmaktadırlar. Faal nüfus oranının yüksek olması ise ülkenin ekonomik gelişme potansiyelini göstermesi açısından son derece önemlidir. Çalışan kesimin toplam nüfus içindeki payının düşük olması ise çalışanların üzerinde ekonomik yük bulunduğunu göstermektedir. Diğer yandan alt yaş grubunun (0-14) yüksekliği ise gelecekte istihdam sorunlarının gündeme gelebileceğini ortaya

Seçilmiş Ülkelerde Nüfusun Ana Yaş Grublarına Göre Dağılımı (1990)

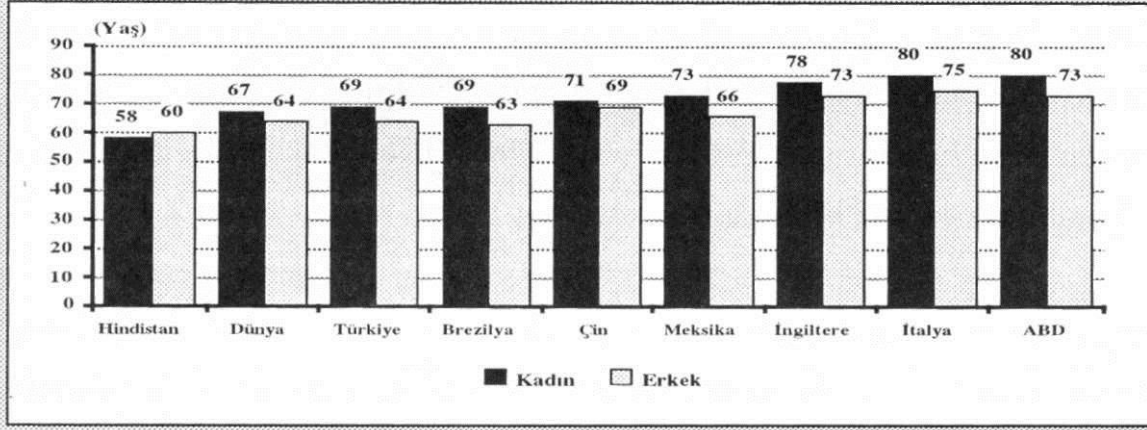

Veri Kaynağı: World Development Report 1992, The World Bank.

Koymaktadır. Ayrıca bu olgu gelecekte eğitim, sağık ve konut gibi altyapı ve insan kaynaklarına ilişkin harcamaların artacağını göstermektedir. Alt yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı yüksek olan ülkeler genel olarak yüksek nüfus artış hızına sahip az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Faal olmayan, diğeri bir değışle üretken olmayan bu nüfusun toplam nüfusa oranı Türkiye'de de yüksek düzeylere çıkmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde ise yine faal olmayan ancak 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranı giderek fazlalaşmaktadır. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde, gençlerin oranı azalmakta, yaşlıların ve ergin kişilerin oranı ise yükselmektedir. Bu yaştaki insanların faal nüfustan çıkmaları bu ülkeler için yeni sorunlar yaratmakta, özellikle de bağımlılık oranını yükseltmektedir. İsveçte 60 yaşından büyüklerin toplam nüfus içindeki oranı 1951'de yüzde 15'ten 1990'da yüzde 24'e kadar yükselmiştir. Türkiye'de ise bu oran 1960'dan 1990'a kadar fazla değışmeyerek yüzde 7 düzeyinde kalmıştır.

Teknolojik gelişmeler sonucu, yaşam standartlarında artış gibi nedenlerle bütün dünyada giderek yükselen ortalama yaşam süresi, özellikle gelişmiş ülkelerin nüfuslarının yaş dağılımında büyük değışiklikler yaratmaktadır.

Veri Kaynağı: World Development Report 1992, The World Bank.

Seçilmiş Ülkelerde Doğumda Ortalama Yaşam Süresi (1990)

Bu değişim ve ortalama yaşam süresindeki artış, bölgelere göre farklılık göstermesine karşın tüm ülkeler için geçerlidir. Ancak ortalama yaşam süresindeki artışa karşın geri kalmış ülkelerde bu süre yine de çok düşük düzeylerdedir. Örneğin; 1990 yılında erkeklerin doğumda ortalama yaşam süresi birçok geri kalmış ülkede 45 yaş düzeyinde olmasına karşın, Japonya, İsviçre ve İsveç'te 76'dır. Türkiye'de ise erkeklerin ortalama yaşam süresi dünya ortalamasıyla aynı oranda gelişme göstermiş ve 1960 yılında 49'dan 1990'da 64 yaşa yükselmiştir.

Nüfusun Dağılımı

Nüfusun yerleşim alanına göre dağılımı ekonomik yapının bir göstergesidir. Sanayiye dayalı ekonomilerde nüfusun büyük bir bölümü kentsel alanlarda yerleşirken tarım ekonomilerinde ise kırsal alanlar ağırlık kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri tarıma dayalı olmaktan çıkıp sanayileşmeye başlayınca, kırsal alanlardan şehirlere göç oranları büyük boyutlarda artmaktadır.

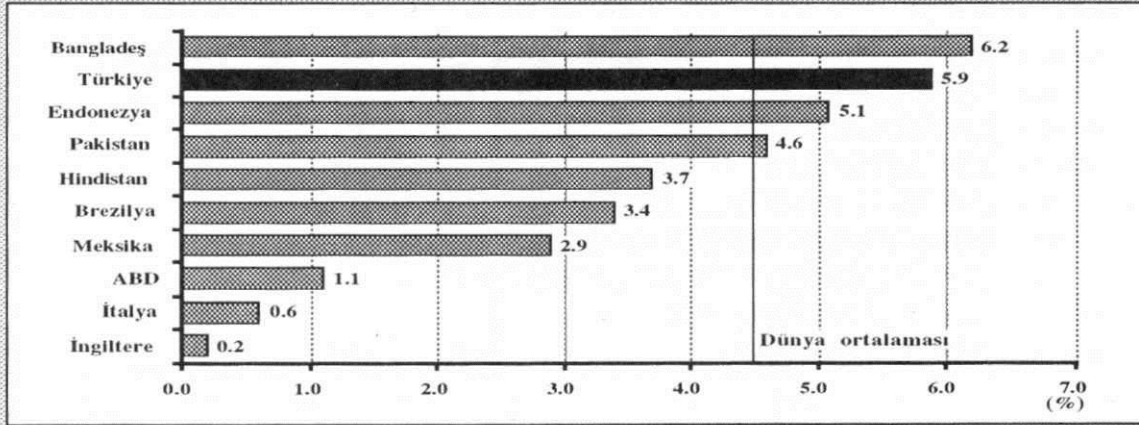
Sanayileşmeye dayalı olarak kentler istihdam yaratma gücü nedeniyle cazibe merkezlerine dönüşmektedir. Bu olgu kırsal alanlardan kentlere olan göçü hızlandırmaktadır. Kısaca ekonomik kalkınma sürecinin kentler lehine işlemesi ve

kentte iş bulma umudu göçün temelinde yatan en önemli nedenlerden biridir. Ayrıca kentsel ve kırsal alan arasındaki ücret farkları gelişmemiş yörelerden sanayileşmiş ticaret bölgelerine olan göçü devamlı kılmaktadır. Tüm bunlara ek olarak eğitim, sağlık ve benzeri altyapı hizmetlerinin kentlerde yoğunlaşması göçlerin başlıca nedenleri arasında sıralanabilecek diğer etmenlerdir.

Türkiye'de kentleşme olgusunun nüfus ve nüfusa ilişkin sorunların anlaşılmasında özel bir önemi vardır. Bu açıdan Türkiye'de kentleşme yalnız demografik bir olgu değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal bir değişme sürecini de ifade etmektedir.

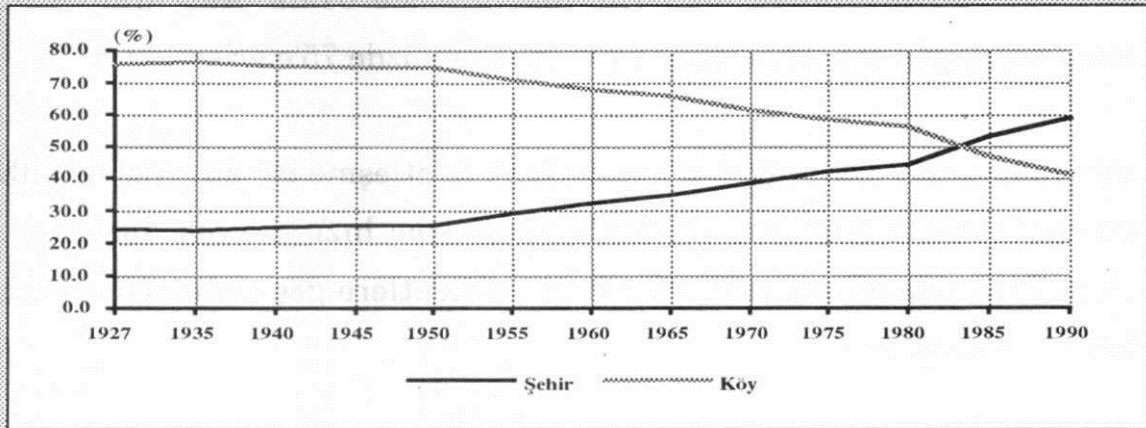
Türkiye'de nüfusun yerleşim alanlarına göre dağılımı incelendiğinde kırsal alanlardan kentsel alanlara hızlı bir göç olgusunun yaşandığı görülmektedir. 1927 yılında kentsel alanlarda yaşayanların sayısı 2.2 milyon kişi olup, toplam nüfusun yüzde 16.4'dür. 1950 nüfus sayımına göre bu oranın çok fazla yükselmediği görülmektedir. 1950 sonrasında kentleşme hızlanmış ve 1955 yılında kentleşme hızı yüzde 5 gibi oldukça yüksek düzeylere çıkmıştır. 1955 ile 1980 yılları arasında ise kentleşme hızı yüzde 4.6 düzeyinde olmuştur. Böylece kentsel nüfus, 1980 yılında toplam nüfusun yüzde 45.4'üne ulaşmıştır. 1985 yılında kentleşme hızı artarak yüzde 6 'yı aşmış ve 1990 yılında ise yüzde 4'lere düşmüştür. 1990 yılında kentlerde yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 61'ini oluşturmuştur. Yapılan tahminlere göre bu oran 2000 yılında yüzde 75'e erişecektir.

Seçilmiş Ülkelerde Şehirleşme Oranları (1980-1990)

Veri Kaynağı: World Development Report 1992, The World Bank.

Sayım Yıllarına Göre Türkiye'nin Şehir ve Köy Nüfusunun Oranı

Veri Kaynağı: Şubat 1993'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE.

Bugünün sanayileşmiş ülkelerinde bu hızlı kentleşme ise 20. yüzyılın ilk yıllarında yaşanmıştır. Bu ülkelerde kentleşme hızı giderek düşerken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise kentlere göç edenlerin sayısı giderek artmaktadır.

20. yüzyılın son yıllarında gelişmekte olan ülkelerde kentlerin büyüme hızları bu ülkelerdeki nüfus artış hızının iki katına çıkmaktadır. Örneğin Türkiye'de, 1980-1990 arasındaki nüfus artış hızı ortalama yılda yüzde 2.4 düzeyindeyken, aynı dönemin kentleşme hızı yılda ortalama yüzde 5.9 olarak hesaplanmıştır.

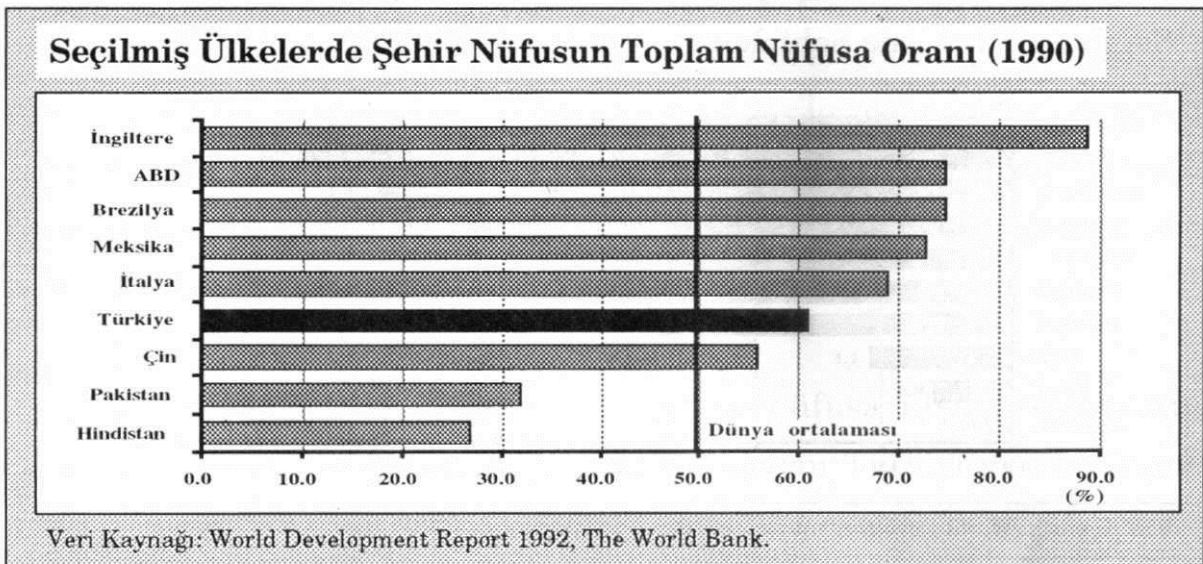
Kentlerdeki nüfus artış hızının yarısı bu yerleşim merkezlerindeki doğum oranlarının ölüm oranlarından çok daha yüksek olmasından, diğer yarısı ise kırsal alanlardan kentlere olan göçler ve eski kırsal alanların kentsel alan olarak sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde

Nüfusu 10 Milyondan Fazla Olan Yerleşim Merkezleri (1950, 1975, 2000)					
1950		(Milyon kişi)			
New York	12.2	Londra	10.4		
1975					
New York	19.8	Şangay	11.6	Londra	10.4
Tokyo, Yokohama	17.7	Los Angeles	10.8		
Mexico City	11.9	Sao Paulo	10.7		
2000					
Mexico City	31.0	Cakarta	16.6	Bogota	11.7
Sao Paulo	25.8	Seul	14.2	Delhi	11.7
Tokyo, Yokohama	24.2	Los Angeles	14.2	Paris	11.3
New York	22.8	Kahire	13.1	Tahran	11.3
Şangay	22.7	Madras	12.9	İstanbul	11.2
Beijing	19.9	Manila	12.3	Bağdat	11.1
Rio de Janeiro	19.0	Buenos Aires	12.1	Osaka, Kobe	11.1
Bombay	17.1	Bangkok	11.9		
Kalküta	16.7	Karaçi	11.8		

Kaynak: "Population Change and Economic Development," 1984, The World Bank.

kentler hızla büyürken aynı ülkelerde kentleşme oranları ise aynı düzeyde artmamaktadır. Bunun başlıca nedeni, bu ülkelerde hem kentsel hem de kırsal yörelerde doğal nüfus artış hızının oldukça yüksek olmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin kentleri giderek dünyanın en büyük yerleşim merkezleri arasına girmektedir. Bu ülkelerde 5 milyondan fazla nüfusu olan yerleşim merkezlerinin nüfusu 1950 ile 1980 yılları arasında yılda ortalama yüzde 15 düzeyinde

artmıştır. Otuz yılda bu merkezlerin nüfusunun ülke nüfusa oranı yüzde 2'den yüzde 14'e yükselmiştir. Londra 1950 yılında dünyanın en kalabalık ikinci yerleşim merkezi olmasına karşın, nüfus artışı düşük düzeylerde kalmış ve dünyanın en büyük kentleri sıralamasındaki yerini yitirmiştir. 2000 yılında ise büyük olasılıkla dünyanın en kalabalık 25 yerleşim merkezi arasında yer alamayacaktır. Buna karşın, 2000 yılında İstanbul'un dünyanın en büyük 25 kenti içinde yer alma olasılığı çok yüksek görülmektedir.

III. BÖLÜM

NÜFUS-EKONOMİK KALKINMA İLİşKİSİ VE NÜFUS ARTIşININ TÜRKİYE'NİN KALKINMA ÇABALARINA ETKİLERİ

İnsan gereksinimlerini karşılayabilmek için gerekli mal ve hizmetlerin en verimli biçimde üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Üretim ve tüketim ekonomik faaliyetin başlıca iki öğesi olup, üretimin gerçekleştirilmesinde gerekli üç girdi ise; toprak (üretimin yapılacağı mekan), sermaye ve işgücüdür. Sözkonusu girdilerden işgücünün kaynağı olan nüfus, ekonomik faaliyetle arasındaki bu doğrudan ilişkinin yanısıra, aynı zamanda üretilen mal ve hizmetleri tüketenleri de kapsaması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir.

3.1. NÜFUS VE KALKINMA

Nüfus ile refah arasındaki ilişki uzun yıllar boyunca ekonomistlerin ilgi alanlarından biri olmuştur. Hem üretim, hem de tüketim aşamasında etken olması nedeniyle; nüfus ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu ve karşılıklı bir etkileşim içinde oldukları kabul edilmiştir. Sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi amacıyla

uluslararası karşılaştırmalarda kişi başına düşen değerlerin gösterge olarak alınması da bu ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Nüfus, Sermaye Birikimi ve Tasarruf

Sermaye birikimi ve teknolojik gelişme ulusal gelirin artmasında rol oynayan iki önemli faktördür. Elde edilen gelirin tasarrufa ayrılan bölümünün büyüklüğü yatırımları ve sermaye birikimini belirleyici nitelikte olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Nüfusun yaş dağılımı ise bu büyüklüğü etkileyen unsurlardan birisidir.

Üretken olmayan nüfusun toplam nüfus içindeki payının yüksek olması tasarrufları olumsuz yönde etkilemektedir. Kısaca, nüfusun yaş dağılımı dikkate alındığında, 0-14 yaş ile 65 üstü yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının yüksekliği gelirden tasarruflara ayrılan payın azalmasına yol açmaktadır. Çünkü bu yaş grupları çalışma çağı dışındaki nüfusu oluşturmaktadır. Hızlı nüfus artışı özellikle 0-14 yaş grubu nüfusu arttırmakta ve tasarruflar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Diğer bir deyişle, gelir elde etmeyen, sadece tüketici konumunda bulunan 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının yükselmesi, gelirden tüketime ayrılan payın yükselmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum tasarruf oranının düşük düzeylerde kalmasına yol açmaktadır.

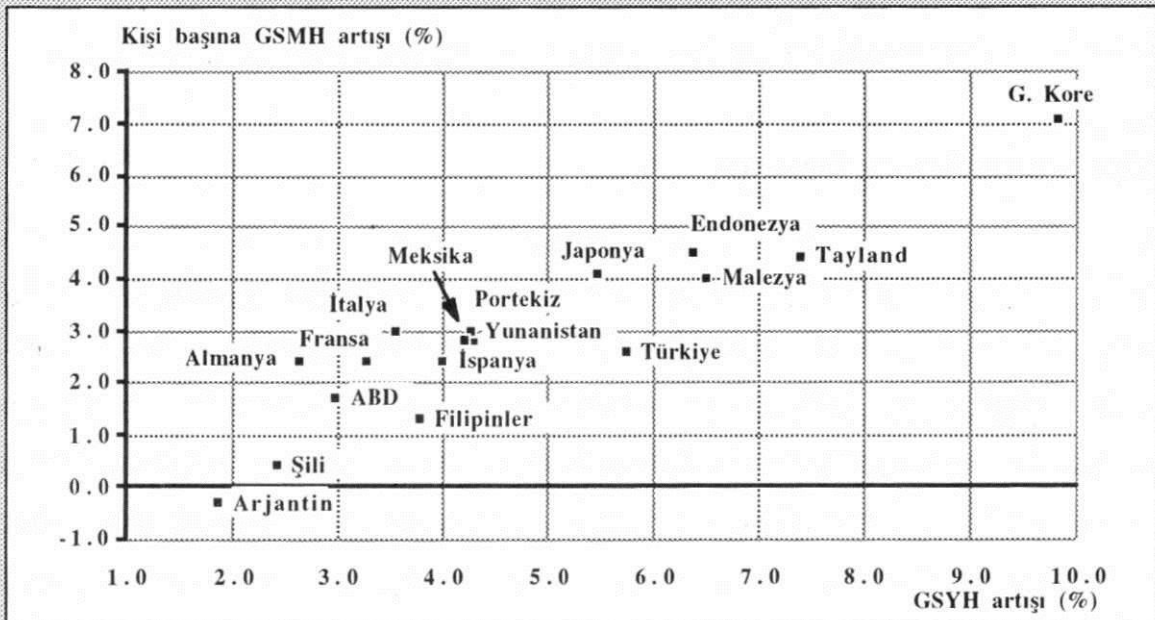
Hızlı nüfus artışı kamu cari harcamalarını da yükseltmektedir. Bu nedenle kamu eğitim, sağlık vb. hizmetlere yönelik yatırımlara yeterli kaynak ayıramamaktadır. Kamu yatırımlarındaki azalma ise, sermaye birikim hızının yavaşlamasına yol açabilmektedir.

Nüfus ve Ekonomik Büyüme

Uzun yıllar "gereksinim" ile "etkili talep" kavramlarının birbirine karıştırılması ve nüfus artışının olmadığı bir ortamda satın alma gücünün sabit kalacağı varsayımları nedeniyle, hızlı nüfus artışının büyüme ve iş yaşamı açısından olumlu etkileri olacağına inanılmıştır. Ancak, sonuçta pek çok ülkede fakirlerin sayısı artmaya başlayınca ortaya çıkan talebin marjinal düzeyde kaldığı gözlenmiştir. Giderek hızlı nüfus artışının, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme potansiyeli üzerinde olumsuz etkisi olduğu kabul görmüştür. Bir çok ekonomist, yüzde 2-3 oranındaki doğal nüfus artışının ekonomik büyümenin önündeki en önemli engellerden biri olduğu konusunda birleşmiştir. Çünkü artan nüfus, kaynakların bugünkü nüfusun eğitim, sağlık, konut gibi alanlardaki standartlarını yükseltmek yerine mevcut durumu korumak için kullanılması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu konuda yapılan bir çok araştırma, hızlı nüfus artışının gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişimi engellediğini de ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalarda çoğunlukla tercih edilen kişi başına ekonomik göstergeler nüfus artışıyla doğrudan bağlantılıdır. Hızlı nüfus artışına sahip ülkelerde sürekli aynı seviyede kalan kişi başına gelir, ekonomik büyüme gerçekleşmesine karşın refahın artırılamadığını, kısaca başarısızlığı ifade etmektedir. GSMH'da ulaşılan büyüklük ne ölçüde olursa olsun, gerçekleşen reel büyüme oranları nüfus artış hızını karşılayacak düzeyde kaldığı sürece ekonomik büyüme gerçekleşemeyecektir. Bu nedenle özellikle

Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına GSMH ve GSYH Artış Oranları (1965-1990)

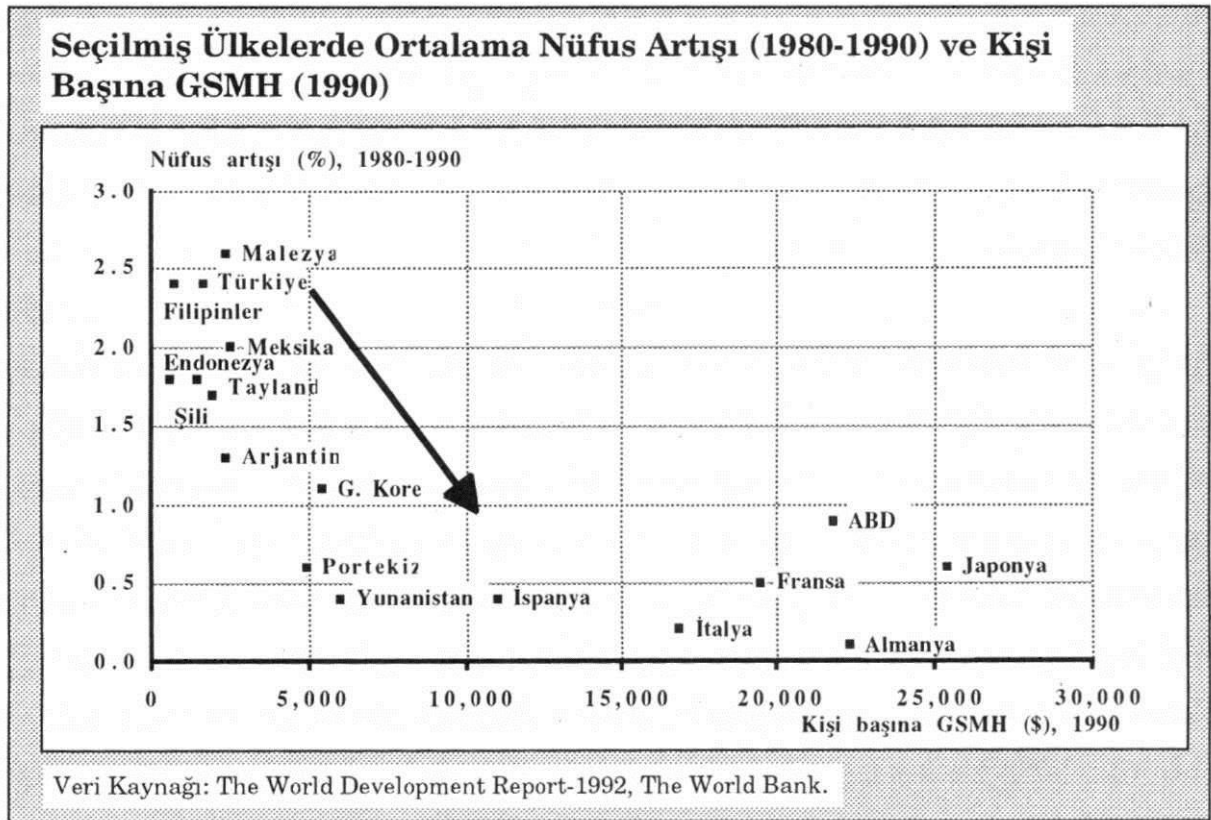

Veri Kaynağı: The World Development Report-1992, The World Bank.

gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını engelleyen yüksek düzeydeki nüfus artış hızlarını düşürmeleri zorunludur.

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin birçoğu GSMH artış oranları açısından gelişmiş ülkelere göre daha yüksek değerlere erişmiş olmalarına karşın yüksek nüfus artış oranları nedeniyle, kişi başına gelirdeki reel büyüme oranları ancak gelişmiş ülkeler düzeyinde gerçekleşmiştir. Nüfus artışını kontrol altına alma çabalarına önem veren ülkelerde ise, ekonomik büyümenin kişisel gelire etkisi giderek yükselmiş ve bu ülkeler gelişmiş ülkelerle aralarındaki fark giderek kapatma şansını yakalamışlardır.

Nüfus ve İstihdam Sorunu

İşsizlik, pek çok ülkede nüfus artışının dolaylı ve dolaysız etkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Artan nüfus beraberinde işgücü artışını da getirmektedir. Çalışmaya başlama yaşının 15 olduğu gözönüne alındığında,

nüfus artışının istihdam üzerindeki etkisi 15 yıllık bir gecikme ile ortaya çıkmaktadır. Kısaca nüfus artış hızının düşürülmesi yönündeki çabaların başarıya ulaşması durumunda, bunun işgücü, istihdam ve işsizlik üzerindeki olumlu etkilerinin görülmesi için 15 yıl beklemek gerekecektir. Ekonomisi büyüyen bir ülkenin teknoloji düzeyinin de geliştiği varsayılmaktadır. Gelişen teknolojik düzey ise, istihdam artışının yavaşlamasına yol açmaktadır. Teknoloji yoğun yatırımlar nedeniyle işgücü talebindeki artışlar gelirdeki artışların altında kalmaktadır. Bunun en tipik örneği tarım sektöründe yaşananlardır. Tarımda teknolojik gelişmeyle birlikte makineleşmenin hızlanması geliri arttırırken istihdam olanaklarını daraltmıştır. Bu olgu ise, nüfus artış hızının düşürülmesi zorunluluğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Nüfus ve Doğal Kaynaklar

Yeryüzündeki doğal kaynakların hızla artan nüfusun gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalmaya başlayacağına ilişkin kaygılar uzun yıllardır ekonomistlerce dile getirilmektedir. Bir yandan gelişen üretim teknolojilerinin yarattığı kontrolsüz çevre tahribatı, diğer yandan hızla artan dünya nüfusu doğal kaynakların giderek tükenmesine yol açmaktadır. Her ne kadar gelişen teknoloji yeni doğal kaynakların bulunmasına ve kaynakların daha verimli bir biçimde kullanılmasına olanak sağlasa da, kontrolsüz artan nüfus özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik gelişmenin önünde engel oluşturmaktadır. Sınırsız olduğu sanılan kaynakların giderek tükenmeye başladığı gerçeği gözardı edilemeyecek boyutlara ulaşmaktadır. Doğal dengenin bozulmasıyla birlikte ortaya çıkabilecek tablonun kaygı verici boyutlarda oluşu, ulusları dünya ölçeğinde ortak çözümler üretmeye zorlamaktadır. Çünkü, teknolojik düzeyin gelişmemesi durumunda hızlı nüfus artışı doğal kaynakların kısa zamanda tüketilmesi sonucunu beraberinde getirecektir. Kısaca hızlı nüfus artışının doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkisini ancak gelişen teknoloji azaltabilmektedir. Hızlı nüfus artışının doğal kaynaklar üzerindeki baskısı sermaye birikimi ve teknolojik gelişme ile karşılanamadığı takdirde bu kaynaklar talebi karşılamaktan uzak kalabilecektir.

Nüfus Artışı ve Kamu Harcamaları

Hızlı nüfus artışı, demografik yatırımlar olarak nitelendirilen konut, sağlık ve eğitime yönelik yatırımların yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu da tasarruflardan kısa vadede üretken olmayan yatırımlara ayrılan kaynakların oranının artması anlamına gelmektedir.

Artan nüfusun sağlık ve eğitim harcamaları üzerindeki etkileri daha kısa vadede kendini göstermektedir. Çünkü sağlık hizmetlerinden hemen doğum sonrası, eğitim hizmetlerinden ise doğumdan 4 yıl sonra yararlanılmaktadır. Bu nedenle nüfusu hızlı artış gösteren ülkelerde, eğitim ve sağlık yatırımlarının da en azından bu artışa paralel bir artış göstermesi gerekmektedir.

Sosyal devlet olma ilkesinin benimsendiği ülkelerde, benzer pek çok alandaki hizmetlerin ağırlıklı olarak kamu tarafından yapılması ise kamu harcamaları üzerinde baskı yaratmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanısıra bir çok altyapı hizmeti, artan nüfusla birlikte yetersiz kalmaya başlamaktadır. Bu nedenle, mevcut standartları korumanın maliyeti bile oldukça yüksek olmaktadır.

3.2. NÜFUS ARTIŞININ 1976-1992 DÖNEMİNE ETKİLERİ

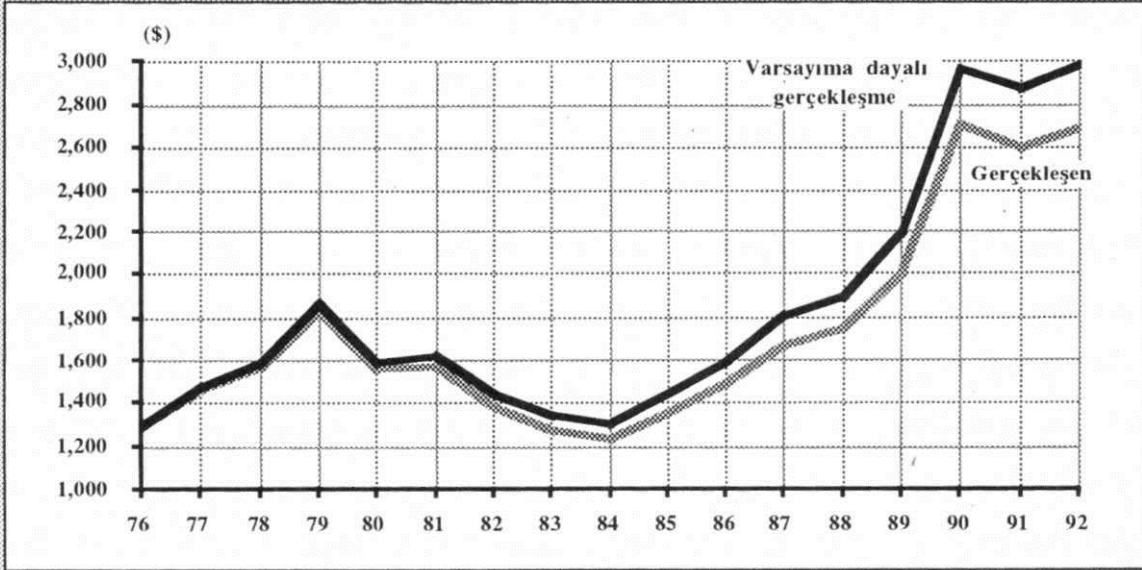
1976-1992 yılları arasında Türkiye'de nüfus artış oranı ortalama yüzde 2.2 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde yüksek nüfus artışı hızının ortalama yüzde 1.6 düzeyine düşürülmüş olduğu varsayımı altında yapılan hesaplamalarla nüfus artışının ülke ekonomisine yükü gösterilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen senaryoda tüm diğer değişkenler gerçekleşen değerler olarak alınmıştır.

Nüfus Artışı ve Sağlık-Eğitim Hizmetleri ve Konuta İlişkin Sorunlar

Tarımda makineleşmenin hızlanması, kırsal kesimdeki istihdam olanaklarını azaltmıştır. Kırsal kesimde doğurganlığın daha yüksek olması nedeniyle artan kırsal nüfus yoğun iç göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle 60'lı yıllardan itibaren şehirleşme hızı yükselmiş ve şehir nüfusundaki artışlar genel nüfus artışının iki katı düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum hızlı bir konut yapımını zorunlu hale getirmiştir. Ancak inşaat sektörü şehirleşme hızını yakalamaktan uzak kalınca, çarpık yapılaşma gündeme gelmiş ve gecekondulaşma hızlanmıştır. Artan nüfus ve hızlı şehirleşme, konut gereksiniminin yükselmesinin yanısıra, sağlık ve eğitim harcamalarının da artmasına neden olmuştur. Ancak 1960-1985 yılları arasındaki konut, sağlık ve eğitim yatırımları gereksinimleri karşılayacak düzeye erişememiştir. İzleyen yıllarda görülen artışlar da katmerleşen sorunları çözümlemede yetersiz kalmıştır.

1985 yılına kadar konut yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı yaklaşık yüzde 14 civarında iken, uzun yıllardır ilk defa yüzde 20'lerin üzerine çıkmıştır. 1992 yılında ise yüzde 23.5'lik payı ile ilk sırada yer almıştır. Konut yatırımlarının hemen hemen tamamına yakın bölümü özel sektör tarafından yapılmıştır. Kamunun payı oldukça düşük düzeylerde kalmıştır. Buna karşın özel sektör yatırımlarının önemli bölümü (yaklaşık yüzde 40) konuta ayrılmıştır. Konut yatırımlarına verilen önem giderek artarken konut açığı bir türlü kapatılamamıştır. Evlilik çağına gelen nüfusun konut gereksinimi duyacağı varsayımından hareketle, artan nüfusun konuta olan etkilerinin gecikmeli olarak görüldüğü söylenebilir. Bu nedenle geçtiğimiz 20 yıllık dönemdeki nüfus artışının konut talebi üzerindeki etkisi önümüzdeki dönemde ortaya çıkacaktır. Azalan nüfus artışının konut üzerindeki etkileri uzun vadede görülebilmektedir.

Kişi Başına GSMH (Türkiye)

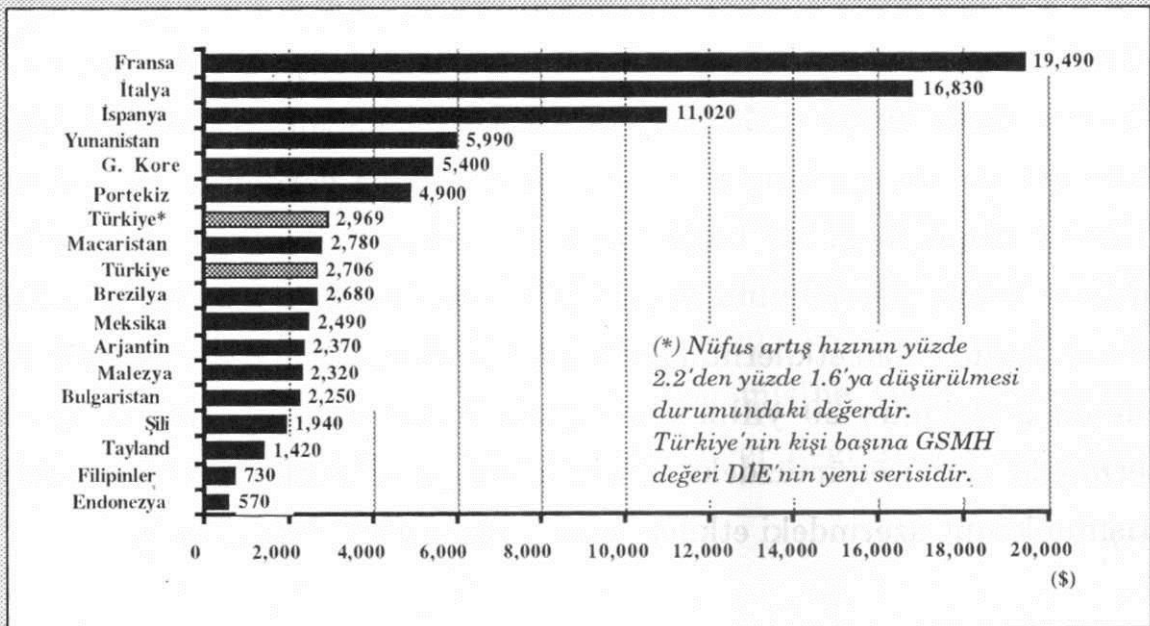

Veri Kaynağı: Şubat 1993'te Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DIE.

Kişi Başına GSMH

1992 yılında 2.690 dolar düzeyinde gerçekleşen kişi başına GSMH'nin, nüfus artış hızının yüzde 1.6'ya düşürüldüğü varsayımına göre yaklaşık 3.000

Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına GSMH (1990)

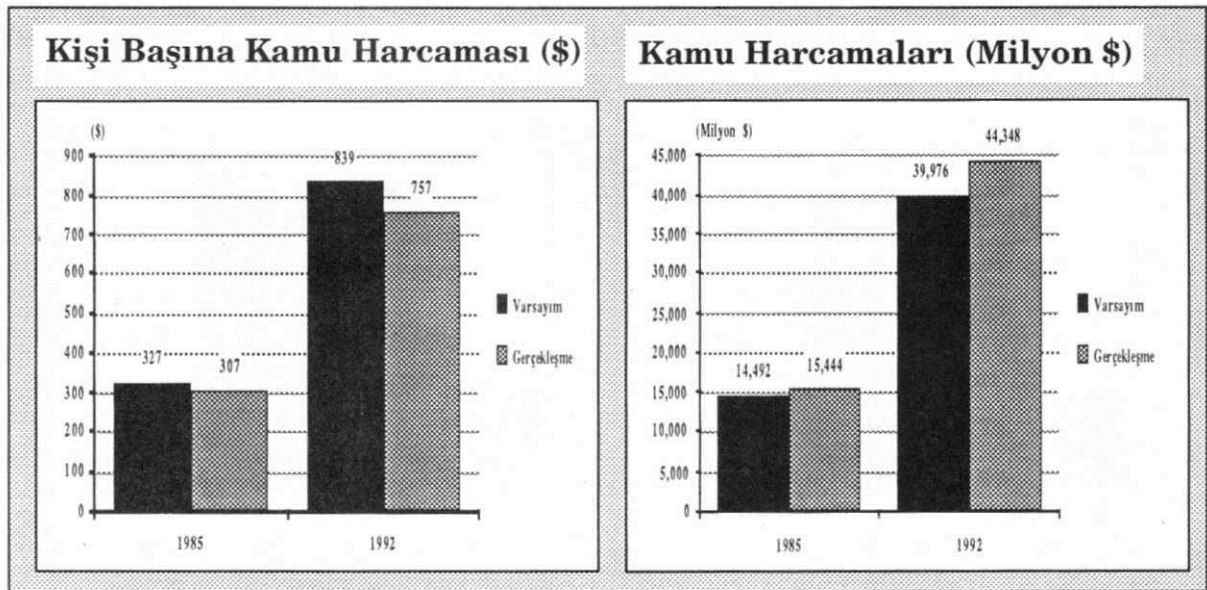

Veri Kaynağı: The World Development Report-1992, The World Bank.

dolar, yüzde 1 olduğu durumda ise 3.200 dolar düzeyine ulaşabileceği görülmektedir. Aynı varsayımla 1990 yılı için yapılan hesaplamalar, Türkiye'nin kişi başına GSMH açısından uluslararası sıralamadaki yerinin bir basamak, ortalama yüzde İlık nüfus artışına göre ise üç basamak yukarıda olabileceğini ortaya koymuştur. Artan nüfusun gereksinimlerinin karşılanması için yapılan harcamalar bir yana, ekonomik büyüme için gerekli kaynaklardaki kayıplar yüksek miktarlara ulaşmıştır. Yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 1.6 yerine (1992 yılı tasarruf eğilimi ve GSMH düzeyi sabit olmak koşuluyla) yüzde 2.2 olması sonucu ortaya çıkan kaynak kaybı aynı yıl için yaklaşık 5.6 milyar dolardır (GSMH'nın yüzde 3.6'sı).

Kamu Harcamaları

Nüfus artış hızının yüzde 1.6 yerine yüzde 2.2 olması nedeniyle, 1992 yılında kişi başına 757 dolar olan kamu harcamasının 839 dolar olarak gerçekleştirilmesi olanağının kaçırıldığı görülmektedir. Kişi başına daha yüksek harcama yapmak yerine, 1992 yılındaki seviyenin korunmuş olması durumunda ise; aynı yıl GSMH'nın yüzde 2.8'isine eşit olan 4.4 milyar dolar (yaklaşık 44 trilyon TL) daha az harcama yapılabilirdi. Geçmişteki nüfus

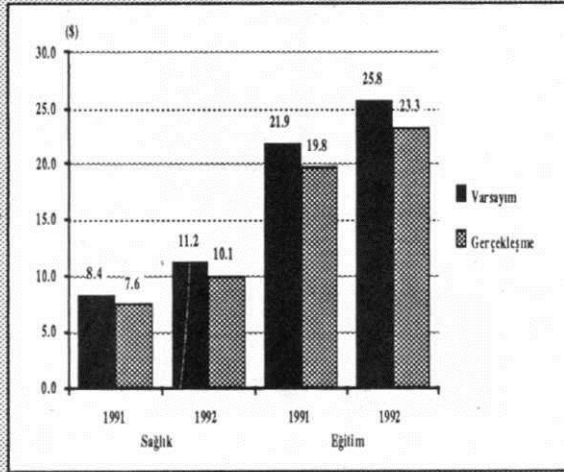
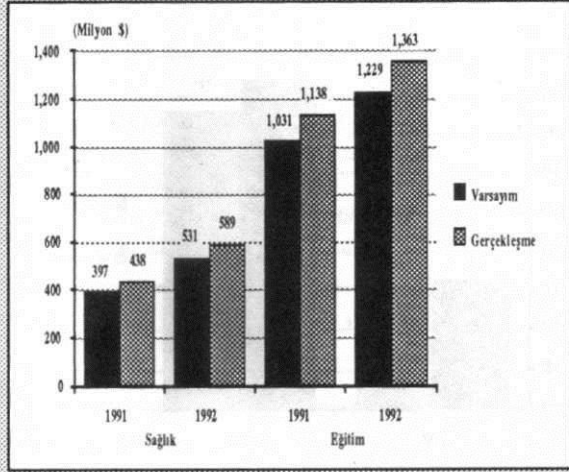

artış oranında ortalama 0.1 puanlık bir azalma, 1992 yılında yaklaşık

olarak 1.1 milyar dolarlık (11 trilyon TL) daha az harcama yapılması anlamına gelmektedir. Bu tutar 1992 yılındaki kamu açığının yaklaşık yüzde 1.2'sine eşittir.

Diğer yandan, 1992 yılı sermaye/hasıla oranı ve nüfus artış hızı dikkate alındığında demografik yatırımlar için GSMH'nın yüzde 8.8'i kadar bir kaynak ayrılması zorunluluğu görülmektedir. Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranının yüzde 20 düzeyinde olduğu dikkate alındığında, ortaya çıkan kaynağın yaklaşık yüzde 45'inin üretken olmayan yatırımlara ayrılması gerektiğini ortaya çıkmaktadır. Nüfus artış hızı bugünkü seviyesini koruduğu sürece; Türkiye oluşan kaynağın önemli bir bölümünü demografik yatırımlara ayırmak zorunda kalmaktadır.

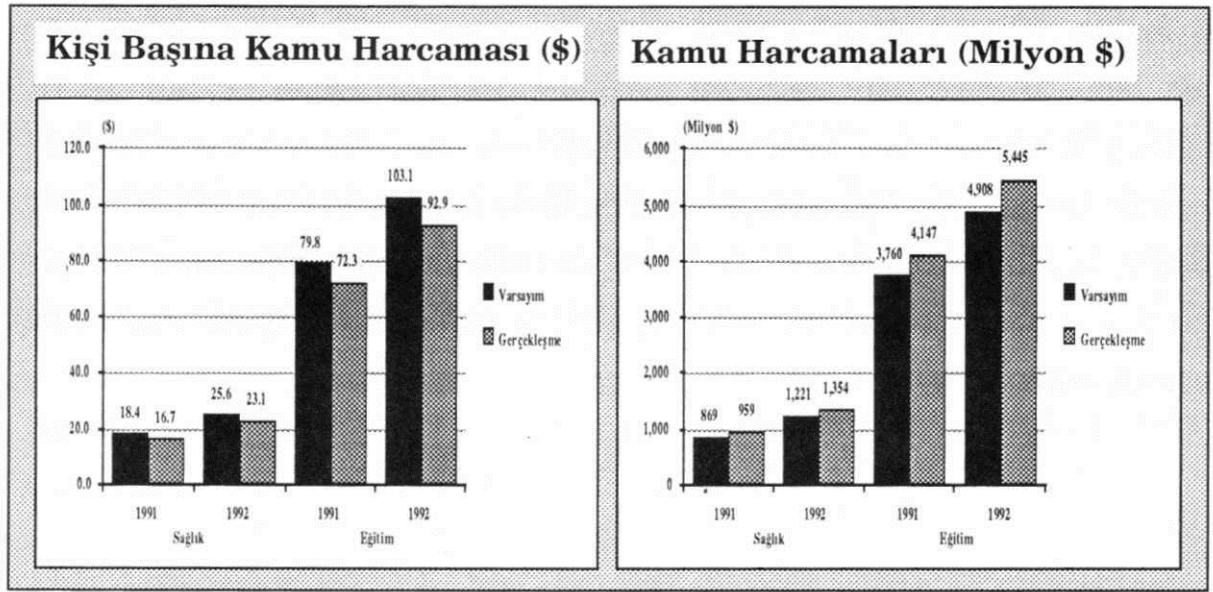
1976-1992 yılları arasında nüfus artışının kontrol altına alınarak yüzde 1.6'ya düşürülebildiğini varsaydığımızda; 1992 yılında eğitimde 134.4 milyon dolar, sağlık alanında ise 58.1 milyon dolar daha az yatırım yapması gerekecekti. Bir başka anlatımla, kişi başına 23.3 dolar olan eğitim yatırımı yerine 25.8 dolar, 10.1 dolar sağlık yatırımı yerine ise 11.2 dolar yatırım yapma olanağı bulunabilecekti.

Kişi Başına Kamu Yatırımı (\$)**Kamu Yatırımı (Milyon \$)**

Toplam kamu harcamaları içinde cari ve yatırım olmak üzere toplam yüzde 11-12

düzeyinde gerçekleşen eğitim harcamalarının payının hızla artırılması çağın gerekleri arasındadır. 1990 yılından itibaren, artmaya başlayan eğitim harcamalarının payı 1992 yılında yüzde 19'a ulaşmıştır. Ancak bu harcama kişi başına harcama olarak ifade edildiğinde halen çok düşük düzeylerdedir. Sağlık harcamalarının payı ise yüzde 2.5-3.0 arasında değişen oranlarda gerçekleşmiştir. Bu alandaki kamu harcamalarının payı da 1990 sonrası artmış ve yüzde 4'un üzerine çıkabilmiştir.

Hızlı nüfus artışının kamu harcamaları üzerindeki etkisini göstermek amacıyla; demografik yatırımlar için kullanılan yöntem yardımıyla yapılan hesaplamalar sonucu elde edilen değerler sorunun boyutunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Nüfus artışı kontrol altına alınarak artış oranının yüzde 1.6'ya düşürülebildiğini varsayıldığında; 1992 yılında kamunun eğitimde 536.9 milyon dolar (yaklaşık 5.4 trilyon TL), sağlık alanında ise 133.5 milyon dolar (yaklaşık 1.4 trilyon TL) daha az harcama yapma olanağına sahip olduğu ya da harcamaların aynı düzeyde gerçekleştiği durumda ise; kişi başına 92.9 dolar olan eğitim harcamasını 103.1 dolara, 23.1 dolar olan sağlık harcamasını ise 25.6 dolara yükseltme olanağına sahip olabilecekti. Bu tutarlar GSMH'nin yüzde 1'ine ulaşmaktadır.

Nüfus artışı sağlık ve eğitim hizmetlerine getirdiği parasal yükün yanısıra altyapı üzerinde de etkili olmaktadır. 1991 yılı gerçekleştirmeleri ve nüfus artışına ilişkin varsayım dikkate alınarak yapılan hesaplamaların sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	Gerçek	1991 Varsayım	Fark
Anaokulu			
Okul (Adet)	4,460	3,186	1,274
Öğretmen (Kişi)	7,752	5,537	2,215
Okullaşma Oranı (%)	4.7	4.7	-
İlkokul			
Okul (Adet)	50,669	35,078	15,591
Öğretmen (Kişi)	234,154	162,016	72,138
Okullaşma Oranı (%)	100.0	100.0	-

Geçtiğimiz 20 yıllık dönemde nüfus artış hızının kontrol altına alınarak, ortalama yüzde 1.6 oranında büyümesinin sağlandığı ve ilköğretimde okul ve öğretmen başına öğrenci sayılarının bugünkü değerlere eşit olduğu varsayımı altında bugünkü duruma karşın yüzde 28 daha az tesis ve insan kaynağının yeterli olabileceği görülmektedir. Bu durum artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak amacıyla büyük harcamalar yapıldığını ortaya koymaktadır.

Halen ülkemizde sağlık hizmetleri dünya standartlarının çok altında verilebilmektedir. Yüksek nüfus artışı ve kentleşme sağlık hizmetlerinin düzeyinin geliştirilmesi bir yana mevcut standartların korunmasını bile engellemiştir. Sağlık hizmetlerine ayrılan kaynakların kısıtlı tutulması ve sağlık planlamasının yeterli düzeyde yapılamaması aksaklıkların başlıca nedenlerinden birisi olmuştur. Aşağıdaki tablo mevcut altyapı sabit kalmak koşuluyla nüfus artışının yüzde 1.6'ya düşmüş olması varsayımına dayalı olarak kişi başına değerleri ve 1992 gerçekleştirmelerinin karşılaştırılmasını vermektedir.

..... Başına Nüfus	Gerçek	1992 Varsayım	Fark
Yataklı Tedavi Kurumu	61,280	54,930	6,350
Sağlık Ocağı	15,300	13,715	1,585
Sağlık Evi	5,127	4,596	531
Yatak	406	364	42
Doktor	1,029	915	114
Hemşire-Ebe	691	619	72
Sağlık Teknisyeni	1,860	1,667	193

Bir çok gelişmiş ülkede yatak başına nüfusun 300-350 kişi olduğu dikkate alındığında, nüfusun kontrol altına alınamamasının sağlık hizmetlerindeki nicel gelişmenin istenilen düzeye erişilmesini engellediğini ortaya çıkarmaktadır.

Nüfus artış hızının düşürülmesi ve sağlık planlamasına işlerlik kazandırılmasıyla, sağlık hizmetlerinde nicel hedefler giderek ağırlığını kaybedecek ve nitel hedefler ön plana çıkabilecektir.

3.3. NÜFUS ARTIŞI VE 2000'Lİ YILLARDAKİ ETKİLERİ

1990 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 56.5 milyon kişidir. Bu sayıma göre; 1985-1990 yılları arasında nüfus yılda ortalama yüzde 2.2 oranında artmıştır. Bu artış oranının izleyen yıllarda da sürdüğü

varsayımıyla yapılan hesaplamalar, Türkiye nüfusunun 1992 yılında 58.6 milyon kişiye ulaşacağını göstermektedir.

Hızlı nüfus artış hızının Türk ekonomisi üzerindeki yükünü gösterebilmek amacıyla geleceğe yönelik iki farklı senaryo geliştirilmiştir. Her dönem için farklı nüfus artış oranları dikkate alınmış ve geliştirilen senaryoların ekonomik göstergelerdeki değişimleri izlenmiştir.

Bu iki senaryoya bağlı olarak yapılan hesaplamalarda kullanılan varsayımlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

TEMEL VARSAYIMLAR		2000	2010	2020
Nüfus Artış Hızı (%)	Senaryo 1	2.00	1.70	1.20
	Senaryo 2	1.70	1.20	0.80
Reel Artış Hızı (%): GSMH		5.3	5.0	4.5
Kamu Harcamaları		5.8	5.5	5.0
Kamu Gelirleri		7.0	8.0	5.0
GSMH'ya Oran (%): Yatırım (Toplam)		25.0	25.0	25.0

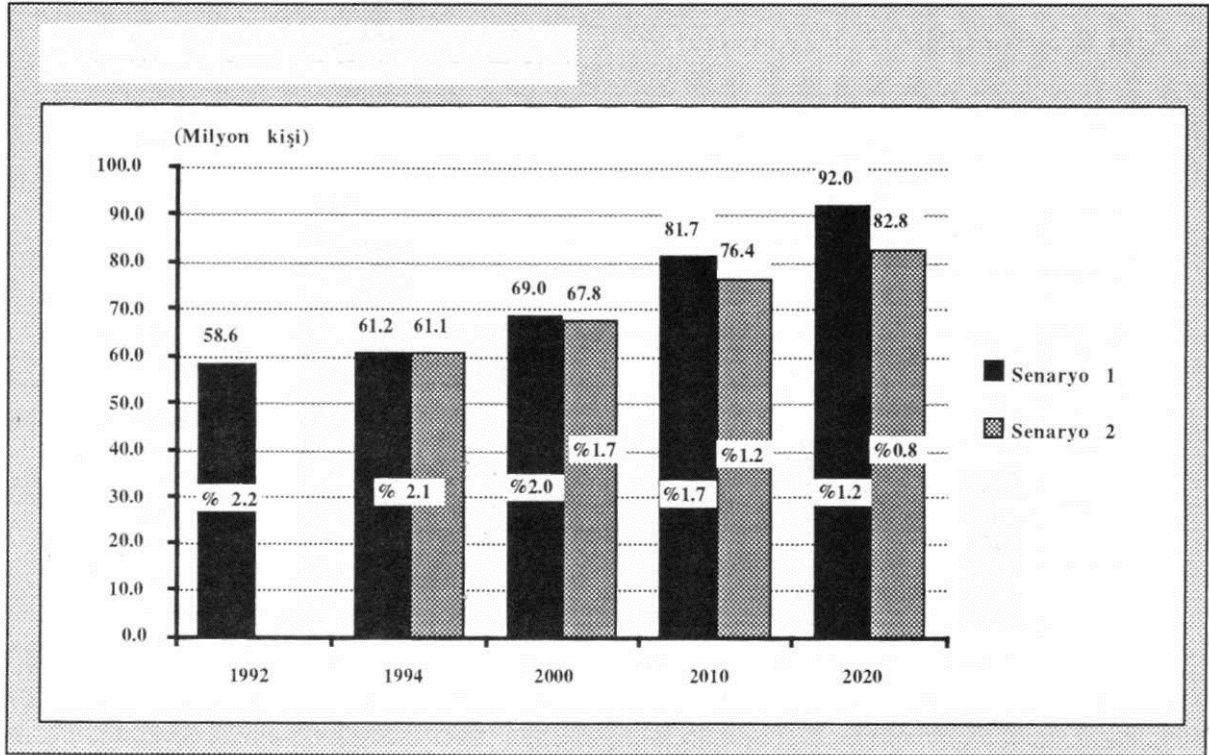
Geleceğe dönük hesaplamalar yapılırken, 1992 yılı gerçekleştirmelerinin sabit kaldığı varsayılmıştır. Bu iki senaryoya bağlı yapılan hesaplamalar sonucu, elde edilen makroekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

		1992 Gerçek	2000 Tahmin	2010 Tahmin	2020 Tahmin
Nüfus (000 kişi)	Senaryo 1	58,584	69,005	81,675	92,022
	Senaryo 2		67,836	76,430	82,770
Kişi Başına (\$): GSMH	Senaryo 1	2,690	3,452	4,750	6,547
	Senaryo 2		3,511	5,076	7,279
Kamu Harcamaları (Toplam)	Senaryo 1	757	1,004	1,448	2,094
	Senaryo 2		1,021	1,548	2,328
Sabit Sermaye Yatırımları (Toplam)	Senaryo 1	582	863	1,188	1,637
	Senaryo 2		878	1,269	1,820
Kamu Yatırımı (Eğitim)	Senaryo 1	23.3	61.8	89.1	121.5
	Senaryo 2		62.8	95.2	135.1
Kamu Yatırımı (Sağlık)	Senaryo 1	10.1	31.8	45.8	62.5
	Senaryo 2		32.3	49.0	69.5
Kamu Harcaması (Eğitim)	Senaryo 1	92.9	121.2	211.6	337.9
	Senaryo 2		123.3	226.1	375.7
Kamu Harcaması (Sağlık)	Senaryo 1	23.1	30.1	52.6	84.0
	Senaryo 2		30.7	56.2	93.4
Net Elektrik Tüketimi (gwh) (Toplam)	Senaryo 1	54,600	64,312	76,120	85,764
	Senaryo 2		63,223	71,233	77,141

2000'li Yıllarda Nüfus

Önümüzdeki yıllarda doğal nüfus artışının sürmesi durumunda 2000 yılında Türkiye nüfusu 69.7 milyon kişi olacaktır. Sekiz yılda 11.1 milyon kişilik bir artış Türkiye açısından sorun yaratıcı niteliktedir. Bu nedenle nüfus artış hızının düşürülmesi gereği sık sık dile getirilmektedir.

Nüfus artış hızının ilk senaryoda olduğu gibi, 0.2 puan düşürülmesi durumunda, 2000 yılı nüfusu 68.9 milyon kişi, daha etkin önlemler alınarak yıllık ortalama artış yüzde 1.7 olarak gerçekleşebildiğinde ise 67.8 milyon kişiye düşebilecektir. Nüfus artışı hızının düşürülmesinde daha etkin önlemler alınacağı varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar 2020 yılı nüfusunun 82.8 milyon kişi olacağını ortaya koymaktadır.

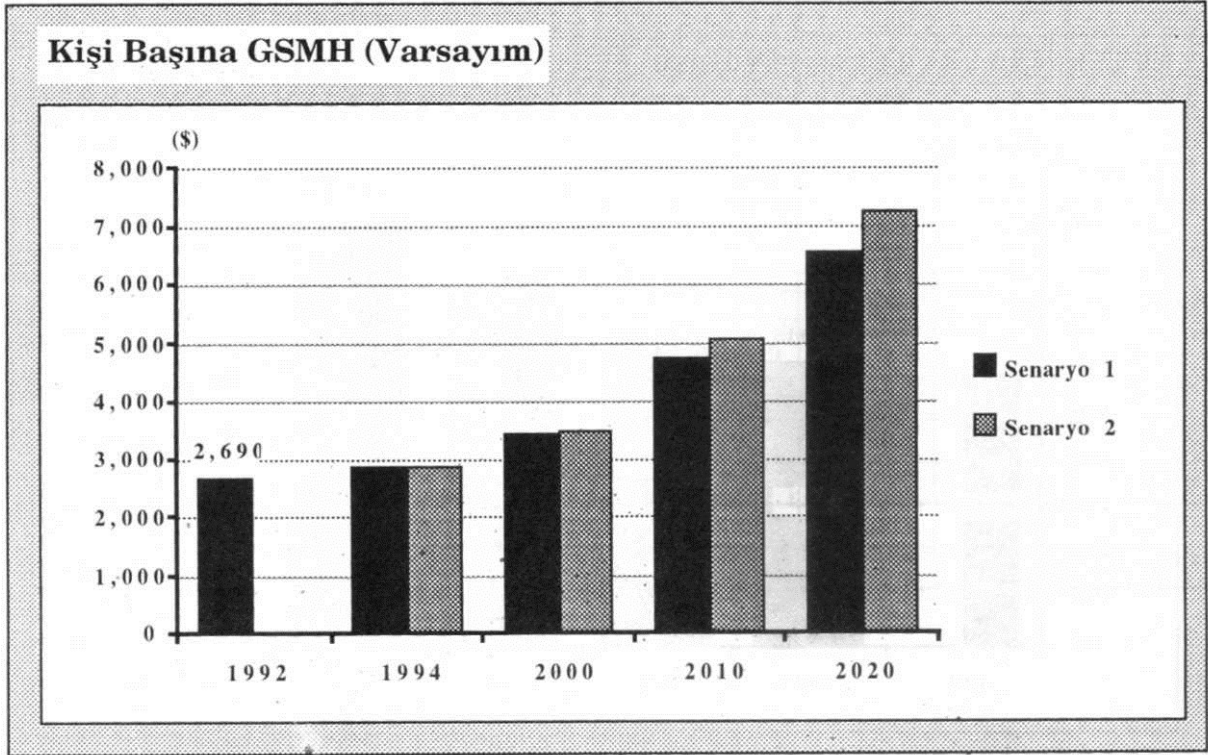
2000'li Yıllarda Türkiye Nüfusu

Türkiye nüfusunun 2020 yılında 92.0 milyona, bugünkü nüfusun yaklaşık 1.5 katına ulaşabileceği hesaplanmıştır. Bu bulgular Türkiye'nin nüfus artış hızını

kontrol etmeye yönelik daha etkin ve kararlı politikalar izlenmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Kişi Başına GSMH

Kişi başına gelir, 1992 yılında 2.690 dolar (DİE'nin yeni serisine göre) olarak gerçekleşmiştir. 157.6 milyar dolara ulaşan GSMH'nın 2000 yılına kadar artış hızının düşük düzeyler olan yıllık ortalama yüzde 5.3, 2001-2010 yılları arasında yüzde 5.0, 2011-2020 döneminde ise yüzde 4.5 büyüyeceği varsayımıyla yapılan hesaplamalarda nüfus artış hızlarının ilk senaryodaki gibi yaklaşık doğal artışına bırakılması durumunda 2020 yılında kişi başına gelirin 6.500 dolar düzeyine çıkabileceğini göstermektedir. İlk senaryoya göre daha etkin önlemlerin alındığı ikinci senaryo bulguları kişi başına gelirin 7.250 dolar düzeyine ulaşabileceğini göstermektedir. Aradaki fark kişi başına 750 dolar civarındadır. Bu farkın tamamının tasarrufa yönlendirileceği varsayıldığında, aynı yıl için tahmin edilen GSMH'nın yüzde

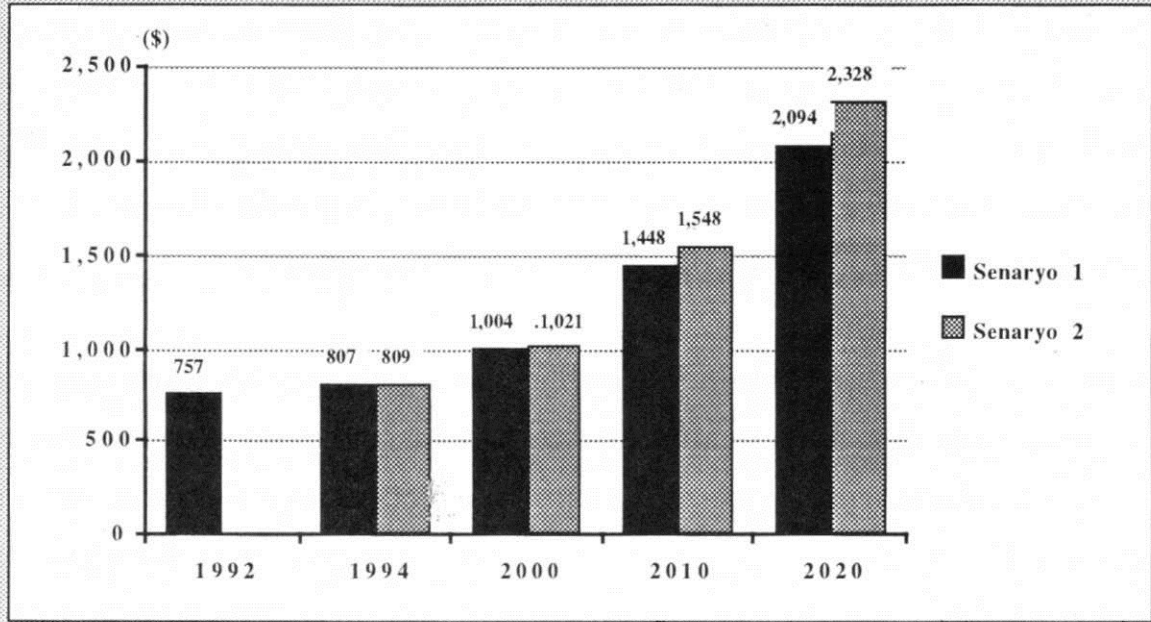

10.3'üne eşdeğerde olan 62.1 milyar dolarlık bir kaynak oluşturulabileceği görülmektedir. Söz konusu toplam tutar, 1992 GSMH'nın ise yaklaşık yüzde 40'ına eşittir. Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranının yüzde 20 düzeyinde olduğu ülkemiz açısından bu miktar oldukça yüksektir ve o ölçüde de önemlidir.

Kamu Harcamaları

1992 yılı itibarıyla kişi başına 757 dolar düzeyinde olan kamu harcamalarının ikinci senaryoya ilişkin varsayımlardan hareketle 2000 yılında 1.021 dolar, 2020 yılında ise 2.328 dolar seviyesine yükselebileceği hesaplanmıştır. Nüfus artışının ilk senaryoda olduğu gibi yaklaşık doğal seyrini izlemesi durumunda ise; kişi başına kamu harcamalarının 2020 yılında 2.094 dolar düzeyinde olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular da nüfus artış hızının gelecekte yaşam standartlarını yükseltmede ve kalkınmışlık düzeyinin geliştirilmesinde en önemli faktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Kişi Başına Kamu Harcaması (Varsayım)

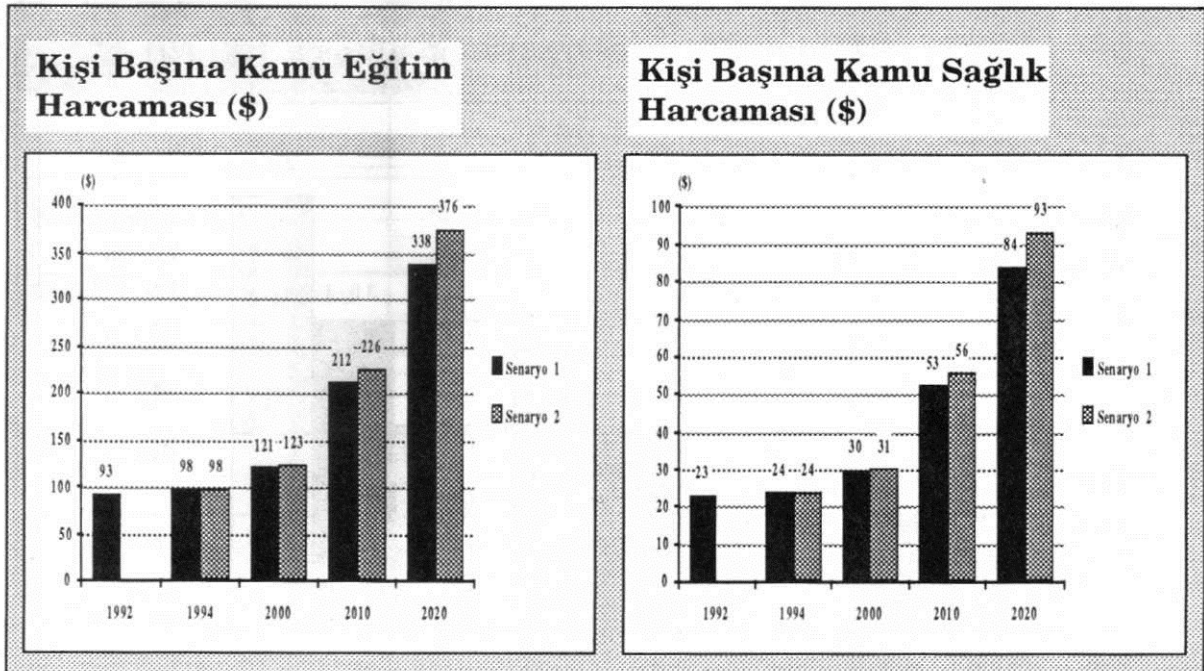
Nüfus artışı altyapı gereksinimini de günden güne artırmaktadır. 1992 yılında kişi başına net elektrik tüketimi 932 kwh olarak gerçekleşmiş ve toplam tüketim 54.600 gwh'ya ulaşmıştır. Kapasite kullanım oranının yüzde 75 ve tüketim ile üretimin eşit olduğu varsayımıyla ilk senaryoya göre yapılan hesaplamalar; 1992 yılındaki kişi başına tüketim düzeyini korumak için, 2000 yılına kadar mevcut üretim kapasitesine 10.459 gwh'lık enerji üretebilecek ek yatırım yapmanın zorunlu olduğunu göstermektedir. Azalan nüfus artış hızı mevcut standartların geliştirilmesine fırsat vermekte ve bu açıdan önem kazanmaktadır. Enerji altyapısı için geçerli olanlar, ulaştırma, haberleşme, bayındırlık vb. alanların yanı sıra devlet hizmetleri (adalet, iç güvenlik, nüfus işlemleri, vb.) açısından da geçerlidir.

Eğitim ve Sağlık Hizmetleri

İnsan kaynaklarının geliştirilmesinde önemli rol oynayan eğitim ve sağlık hizmetlerine bilgi çağına geçişte çok daha fazla kaynak ayrılması gerekmektedir. İşgücünün niceliği artık önemini kaybetmekte, nitelik ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin bu konulara ayırdığı kaynaklar yetersiz düzeylerde

olup hızlı nüfus artışı geleceğe yönelik sorunları daha da artırmaktadır. Örneğin; 1992 yılında eğitim hizmetleri için konsolide bütçeden kişi başına 92.9 dolar harcama yapılmıştır. Sabit sermaye yatırımı ise bu harcamanın yüzde 25'i kadar olup ancak 23.3 dolar civarında gerçekleşmiştir. Aynı tutarlar sağlık hizmetleri için sırasıyla 23.1 ve 10.1 dolar düzeyindedir. Eğitim ve sağlık hizmetleri için yapılan toplam kamu harcamaları 1992 yılı GSMH'nin yüzde 4.3'ü düzeyindedir.

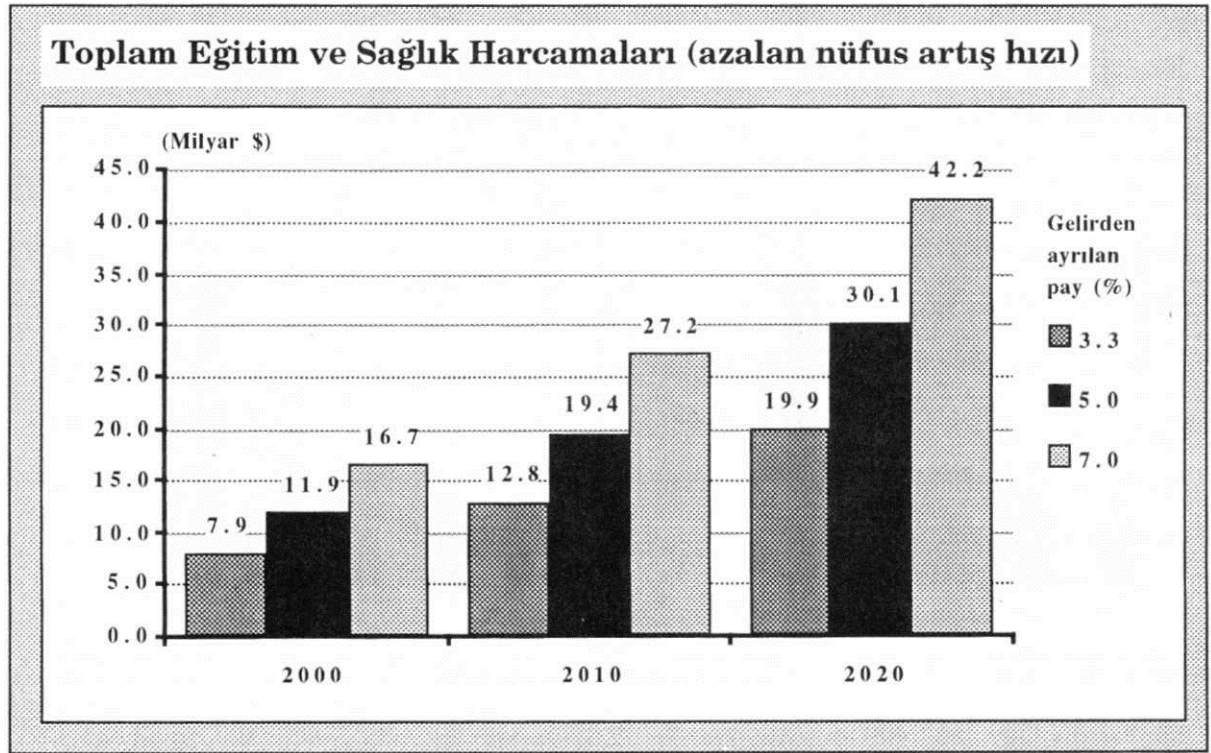
Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla yapılan harcamaların kişi başına değerleri dikkate alınarak yapılan karşılaştırma, artan nüfusun hizmet standartlarının yükseltilmesini ne ölçüde engellediğini ortaya koymaktadır. Örneğin; nüfus artış hızının ikinci senaryoya göre daha yüksek alındığı ilk senaryoda kişi başına eğitim harcamasının 2020 yılında ancak

337.9 dolar olabileceği görülmüştür. Nüfus artışının daha etkin kontrolünü öngören ikinci senaryoda ise kişi başına harcama 375.7 dolara yükselmektedir. Kişi başına değerlendirmelerde fark (37.8 dolar) küçük gibi gözükse de; 1992 yılı GSMH'nin yüzde 1.4'üne eşdeğerde olan 3.1 milyar dolara (tahmini 2020 GSMH'nin yüzde 0.5'i) ulaşmaktadır. Sağlık harcamaları açısından da durum aynıdır. Kişi başına değerlendirme de 9.4 dolar olan farkın toplam değeri tahmini GSMH'nin yüzde 0.2'sine eşit olan 0.8 milyar dolara ulaşmaktadır.

1992 yılı itibariyle kamunun eğitim ve sağlık harcamalarının GSMH'ya oranının yüzde 4.3 olduğu gözönünde bulundurulduğunda, 1992 yılı GSMH'nın yüzde 1.75'ine eşdeğerde olan bu farkın küçümsenmeyecek boyutlarda olduğu ortaya çıkmaktadır.

1987 yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarına göre, gelirin yaklaşık yüzde 3.3'ü eğitim ve sağlık harcamaları için kullanılmaktadır. Aynı eğilimin önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini varsayarsak, nüfus artışının daha hızlı azaldığı durumda 2020 yılında toplam eğitim ve sağlık harcamaları 19.9 milyar dolar olarak gerçekleşebilecektir. Ancak gelir artışına bağlı olarak, eğitim ve sağlığa gelirden ayrılan payın da artarak yüzde 5 düzeyine çıkması durumunda, toplam harcama tutarı 30.1 milyar dolara

yükselecektir.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin bugünkü düzeyi, ideal standartlarda olmaktan oldukça uzaktır. Eğitim hizmetlerinde kaliteyi geliştirme giderek ön plana çıkarken, sağlık hizmetlerinde hem kaliteyi hem de altyapıyı geliştirmek zorunluluğu bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinde gerek insangücü, gerekse tesis açığı oldukça fazladır. Dağılımdaki bozukluğun yarattığı sorunların süreç içinde aşıldığı varsayımıyla, 1992 yılındaki

standartların sabit kalması koşuluyla yapılan hesaplamalar nüfus artışı kontrol altına

Farklı Nüfus Artış Oranlarına Göre 2000'li Yıllarda Sağlık Altyapısındaki Gelişmeler (*)					
		1992 Gerçekleşme	2000 Tahmin	2010 Tahmin	2020 Tahmin
Nüfus (000 kişi)	Senaryo 1	58,584	67,836	76,430	82,770
	Senaryo 2		69,005	81,675	92,022
Yataklı Tedavi Kurumu	Senaryo 1	956	1,107	1,247	1,351
	Senaryo 2		1,126	1,333	1,502
Sağlık Ocağı	Senaryo 1	3,829	4,434	4,995	5,410
	Senaryo 2		4,510	5,338	6,014
Sağlık Evi	Senaryo 1	11,427	13,232	14,908	16,145
	Senaryo 2		13,460	15,931	17,949
Yatak Sayısı	Senaryo 1	144,280	167,066	188,234	203,844
	Senaryo 2		169,944	201,147	226,631
Doktor Sayısı	Senaryo 1	57,400	66,465	74,886	81,047
	Senaryo 2		67,610	80,024	90,162
Hemşire-Ebe Sayısı	Senaryo 1	84,800	98,192	110,633	119,809
	Senaryo 2		99,884	118,224	133,201
Sağlık Teknisyeni Sayısı	Senaryo 1	31,500	36,475	41,096	44,504
	Senaryo 2		37,103	43,916	49,479

(*) 1992 yılı sağlık personeli, sağlık kurumu başına düşen nüfus oranının değişmediği varsayılmıştır.

alınsa bile yüksek insangücüne gereksinim duyulacağını göstermektedir.

Senaryolar arasında tesis ve insan kaynağı açısından da önemli farklar bulunmaktadır. Nüfus artış hızında daha yüksek düşüşü öngören senaryo 2020 yılında 1992 oranlarının korunduğu varsayımı altında diğer senaryoya göre yaklaşık yüzde 10 daha az sağlık personeline gereksinim duyulacağını göstermektedir.

Diğer yandan nüfus artış hızının daha yüksek düşüşlerin varsayıldığı durumda bile sağlık hizmetlerinde belli standartları yakalamak için büyük atılımlar yapılması gerekmektedir. Örneğin; her 10.000 nüfusa bir sağlık ocağı kurulması hedefine ulaşabilmek için 2000 yılına kadar yaklaşık 3.000, 2020 yılına kadar ise 4.500 adet yeni sağlık ocağı kurulması gerekmektedir. Halen doktor başına 1.021 kişinin düştüğü ülkemizde; bu oranı 2020 yılında 500 kişiye düşürebilmek için önümüzdeki 25 yılda yaklaşık 100.000 yeni doktorun yetiştirilmesi gerekecektir. Kısacası; nüfus artışının kontrollü ya da doğal seyrinde devam etmesi durumunda 1992 yılı standartlarını korumak için bile büyük miktarlarda yeni insangücü yetiştirilmesi ve yeni tesisler kurulması zorunluluğu bulunmaktadır.

İkinci senaryoya göre yapılan hesaplamalarda nüfus artış hızının düşmesiyle birlikte, çağ nüfusunun belirli bir dönem sonra düzeyini koruması nedeniyle, 2000 yılında gereksinim duyulan tesis ile okulöncesi ve ilkokul öğretmen sayısının 2020 yılında da yeterli olacağını göstermiştir.

Nüfus artış hızına ilişkin varsayımlardan hareketle yapılan tahminler; gerek bugünkü düzeyi korumak, gerekse bazı hedeflere ulaşmanın yüksek maliyeti olduğunu ortaya koymaktadır. Maliyetin yüksekliği nüfus artışının kontrol altına alınmasının, ülkemiz açısından kaçınılmazlığını göstermektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik önlemlerin ivedilikle uygulamaya konulması gerekmektedir. Gelecekteki olası sosyal sorunların çözümü için bugünden önlem alınmaya başlanmak zorunluluğu bulunmaktadır. Nüfus

artış hızını düşürmeye yönelik önlemler, aralarındaki yüksek ilişki nedeniyle ekonomik ve sosyal sorunlara dönük çözüm önerileriyle birlikte ele alınmalıdır.

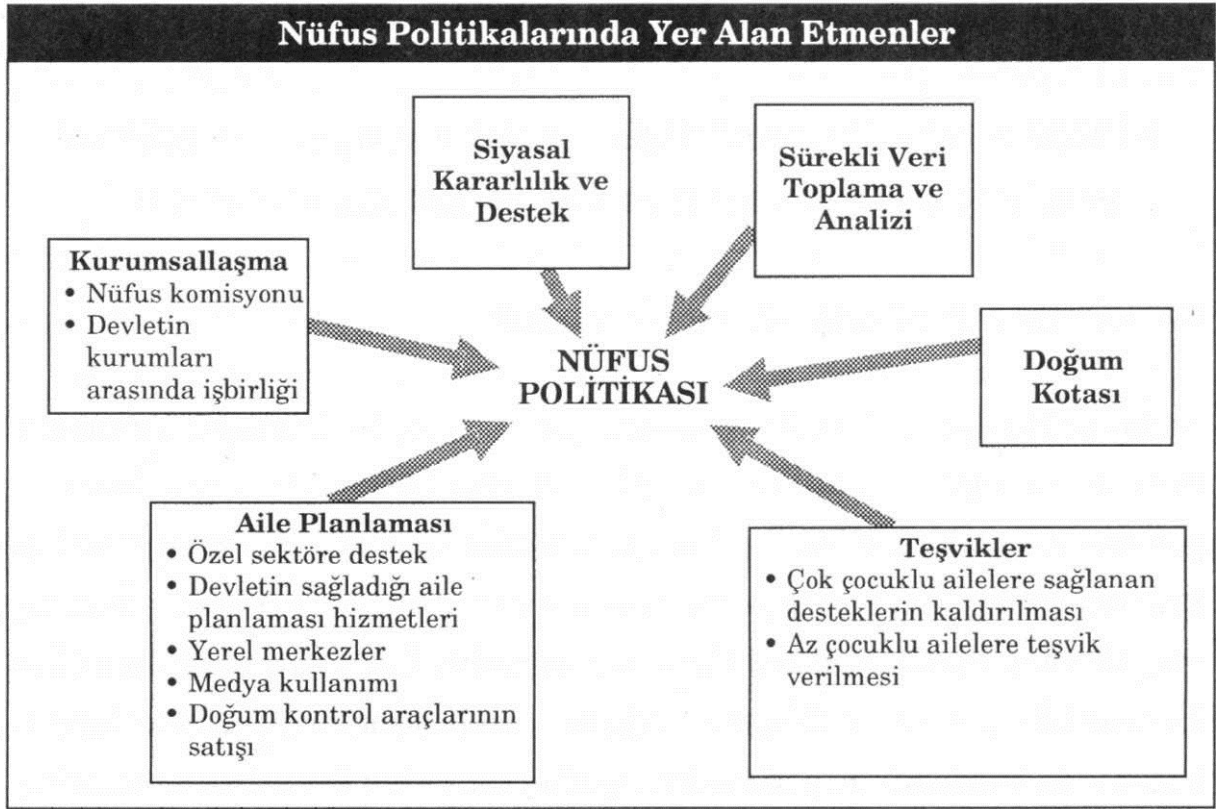
IV. BÖLÜM

NÜFUS ARTIŞ HIZININ DÜŞÜRÜLMESİ İÇİN ETKİN NÜFUS POLİTİKALARI VE AİLE PLANLAMASI SEFERBERLİĞİ

4.1. NÜFUS POLİTİKALARI VE AMAÇLARI

Nüfus politikası, bir ülkenin nüfusunun artması ya da azalması ve nüfusun dağılımı ile ilgili olup devlet ve toplumun tüm kesimlerince ele alınması gereken bir konudur. Nüfus politikası nüfus artışının ve doğurganlığın kontrol altına alınmasını ya da düşük olan nüfusun artırılması amacına yönelik olan plan ve programları içermektedir. Çünkü hızlı artan nüfus kaynakları yetersiz kılmakta, yaşam standardını düşürmekte birçok sorunu da beraberinde getirmekte, azalan nüfus ise işgücü yetersizliğine neden olmaktadır. Bu nedenle günümüzde yalnız sanayileşmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de etkin nüfus politikalarının oluşturulup uygulanması gerekmektedir.

Bir ülkede nüfus politikasının oluşturulması oldukça güç bir iştir. Çünkü nüfus artışının azaltılması ya da artırılması temel alındığından çeşitli grupların baskısı söz konusu olabilmektedir. Özellikle dini ve kültürel yapıdaki özellikler engel gibi görünmesine karşın, etkin bir nüfus politikasının oluşturulmasında daha iyi bir gelecek için bu özellikler göz ardı edilebilmelidir. Örneğin, günümüzden otuz yıl önce, sanayileşmemiş ülkeler doğal doğurganlıkları, yani geleneklerden ya da dini kurallardan başka sınırlama bulunmayan ülkeler olarak kabul edilmekteydi. Bugün artık, bu ülkeler doğum kontrolünü tıbbi yardımla eşdeğer sayarak etkin nüfus politikalarını yaşama geçirmişlerdir. Çünkü nüfus politikası için alman dış yardımlarla hem nüfus politikası amaçlarını, hem de ekonomik kalkınmayı hızlandırmışlardır.

Nüfus politikaları oluşturulurken çeşitli unsurlar göz önüne alınmalıdır. Verilerin toplaması ve analizi, siyasal kararlılık, kurumsallaşma, aile planlaması, teşvikler ve daha az sayıda çocuklu aileye sahip olma istemi gibi özelliklerin kazandırılmasına çalışılmalıdır.

Hızlı nüfus artışını düşürebilmek amacıyla düşük doğurganlığın hedeflendiği bir nüfus politikası devletçe desteklenen aile planlamasıyla birlikte yürütülmelidir. Aile planlaması, oluşturulacak politikalara bilgi sağlanması ve herkese kendi doğurganlığı (istediği sayıda ve zamanda) konusunda yardımcı hizmetleri vermesi nedeniyle politikalarda ana görevi üstlenmelidir.

Veri Toplama ve Analizi

Demografik veriler, ekonomik planlamada ve politikaların oluşumunda hayati öneme sahip olmaları nedeniyle doğru ve güvenilir olmalıdır. Bir ülkedeki nüfusa ilişkin sayı, ölüm, kadın başına doğum sayısı, düşük oranları gibi konulardaki istatistikler güvenilir bir biçimde tutulmalıdır. Bu tür bilgilerin eksikliği, etkin bir nüfus politikası

oluşumunda politik desteği engelleyici olabilecektir. Demografik verilerin toplanması ve analizi, nüfustaki eğilimlerin gözlenmesi, gelecekte politikaların iyileştirilmesi ve etkin biçimde uygulanabilmesi için gereklidir . Bu ise hızlı ve sürekli bir büyümeyi de beraberinde getirmektedir.

Siyasal Kararlılık ve Destek

Nüfus politikalarının etkinlikle yürütülebilmesi ülkedeki siyasi otoritelerden destek almasına bağlıdır. Böylece hükümet yetkilileri, çeşitli partilerin ve üst düzey kamu görevlilerinin desteğiyle genel amaçları özel demografik hedeflere indirgemedi zorlanmayacaktır.

Çok sıkı nüfus politikası uygulayan ülkeler etkin olabilecek tüm noktaları harekete geçirmiş olmasına karşın, politik destek almadıkları takdirde başarılı olamamışlardır. Bu nedenle destek sadece en üst hükümet yetkililerinden değil, çeşitli kamu ve sivil kurum ve kuruluş yöneticilerinden, çeşitli sektörlerden ve ilgili bakanlıklardan da sağlanmalıdır.

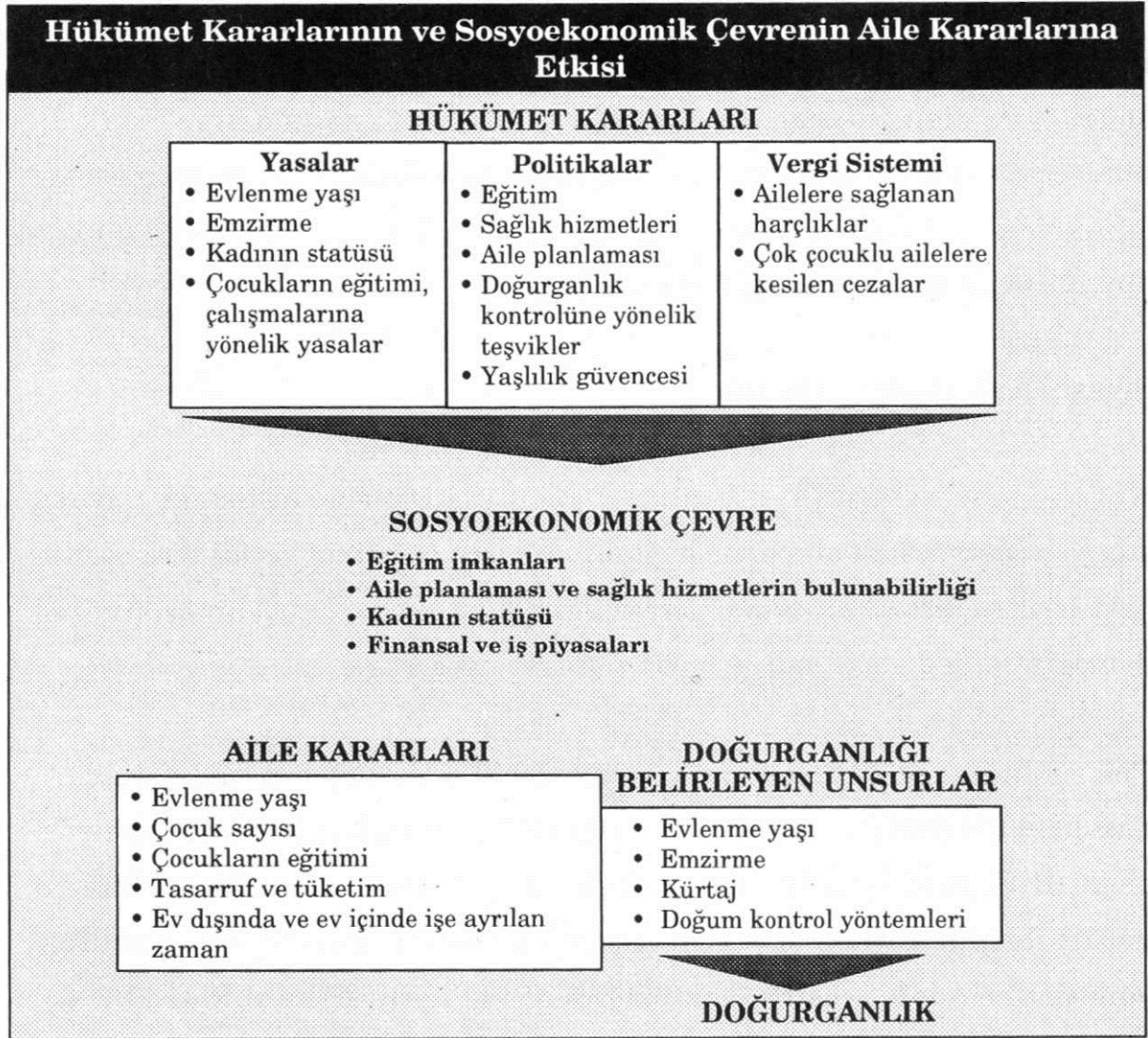
Kurumsallaşma

Nüfus politikalarının belirlenmesinde kurum ve kuruluşların rolünün açık ve net olarak belirlenmesi gereklidir.

- Demografik hedeflere ulaşmayı sağlayacak politikaların ve gerekli kaynakların belirlenmesi gereklidir. Nüfus politikası eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, aile planlaması gibi sosyal politikaların demografik yararlarını ön plana çıkarmalı ve politikalar arasında tamamlayıcı rol üstlenmelidir. Bu nedenle Bakanlık düzeyinde oluşturulan nüfus komisyonlarının politikalara işlerlik kazandıracak yapıda olması gerekmektedir.

- Nüfus politikasından sorumlu kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ve uygulamanın değerlendirilmesi en önemli hususlardan birisidir. Nüfus politikası karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle eğitim (toplumun eğitimi ve kadın okuryazar sayısının artırılması), bilgi (aile planlamasının kullanımı), yargı (evlenme yaşını

yeniden belirleme, özendiriciler ve caydırıcılar), kadınlara ilişkin sorunlar, kırsal gelişme gibi çeşitli konularda bakanlıklararası ortak çalışmayı gerektirmektedir.

Kaynak: "Population Change and Economic Development" yayınından yararlanılarak geliştirilmiştir.

Nüfus politikalarında yer alması gereken diğer bir konu, doğurganlık oranının yüksek ya da düşük olması durumunda uygulanacak özendirici unsurların neler olacağının belirlenmesidir. Bir toplumda ancak insanlar istedikleri ve bakabilecekleri sayıda çocuk sahibi olmayı benimsediklerinde, o ülkede düşük nüfus hızına ulaşılabilecektir. Benimseme hem aileler, hem de sosyal olarak gerçekleşmelidir. Aksi halde aile planlamalarının belirli bir süreçte sonuca ulaşması olası değildir. Ekonomik ve sosyal politikalar uzun dönemde hem sosyal, hem de bireysel olarak artış hızının düşürülmesine yönelik hazırlanmalıdır. Aksi takdirde uzun dönemde başarıya ulaşması olası değildir.

Nüfus artışının yoğun olduğu bölgelerde doğurganlıktan caydırıcı önlemlerin alınması gerekirken, bu amaçla geliştirilecek programlarda çok çocuklu ailelerin çekirdek aileye özendirilmesi gerekmektedir. Çekirdek aile yapısında olanlar kimi kolaylıklarla durumunu korumaya yönlendirilmelidir.

Nüfus planlaması, mevcut ve gelecek kuşaklar için daha yüksek refah düzeyine ulaşmayı hedeflemelidir. Ancak geliştirilecek politikalarda sorun yalnızca demografik olarak belirlenmemeli; doğum kontrolünün sağlanmasında ahlak, kültür, inançlar gibi toplumsal değerler bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmelidir. Örneğin, doğurganlığı etkileyen ve doğurganlığı kontrol eden etmenler anılan tüm öğeleri göz önüne alarak ortaya konmalıdır. Bu açıdan bakıldığında nüfus politikaları toplumsal değerlerle bir bütün olarak ele

alınmalı ve sosyoekonomik kalkınma sürecini ivme kazandıracak nitelikte olmalıdır. Etkin bir nüfus politikasının temeli nüfus artış hızını düşürmeye yönelik olmalıdır. Bu nedenle geliştirilecek nüfus politikalarında aile planlaması seferberliği amaçlanmalı ve uygulanmalıdır. 2000'li yıllarda daha gelişmiş bir Türkiye ve gelecek nesillere daha iyi bir yaşam standardı bırakabilmek için bu tür politikaların benimsenmesi kaçınılmazdır.

4.2. ETKİN BİR AİLE PLANLAMASI

Aile Planlaması ve Amaçları

İstenmeyen gebeliklerin ve bunun sonucunda meydana gelen düşük ve ölümlerin önüne geçmek, her ailenin istediği sayıda ve zamanda çocuk sahibi olmasını sağlamak amacıyla gerekli bilgi, eğitim ve araçların sağlanmasına yönelik çabaların tümü aile planlaması kavramı içinde düşünülmektedir. Aile planlaması hizmetlerinden yararlanmak, tüm kadınların temel hakkıdır. Söz konusu temel hak, 1982 Anayasasının 41. maddesinde "...özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilat kurar" hükmüyle güvence altına alınmıştır. Bugün gelişmekte olan birçok ülkede devlet desteğiyle aile planlama örgütleri kurulmakta ve işlerlik kazandırılmaktadır. Bununla birlikte henüz aile planlaması programlarının başlatılmadığı ülkelerde yok değildir.

Etkin aile planlamasında öncelikle amaçlar tanımlanmalı ve bu amaçlar doğrultusunda gerekli uygulamalara geçilmelidir.

- Etkin bir aile planlamasında öncelikle ana ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi temel alınmalıdır. Bir çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de çocuk ve anne ölümleri oldukça yüksektir. Dolayısıyla genç yaşta evlenme ve gebe kalma sistemli bir biçimde azaltılmalı ve daha sağlıklı bir toplum oluşturulması yoluna gidilmelidir.
- Aile planlaması seferberliğinde, anne-baba olma sorumluluğunun yaraltılmasına ya da bilincine ulaşılmasına yardımcı olunmalıdır. Çünkü bu bilinç sağlandığında yeni

doğacak çocukların yeterli beslenme, sağlık ve eğitim olanaklarından paylarını gerektiği gibi almaları da sağlanabilecektir.

- Aileye serbestçe karar verme ve seçim özgürlüğü tanınmalı, çiftlerin bu konudaki baskılardan kurtarılabilmesi amacıyla daha üst yaş gruplarına yönelik eğitim programları uygulamaya konmalıdır.

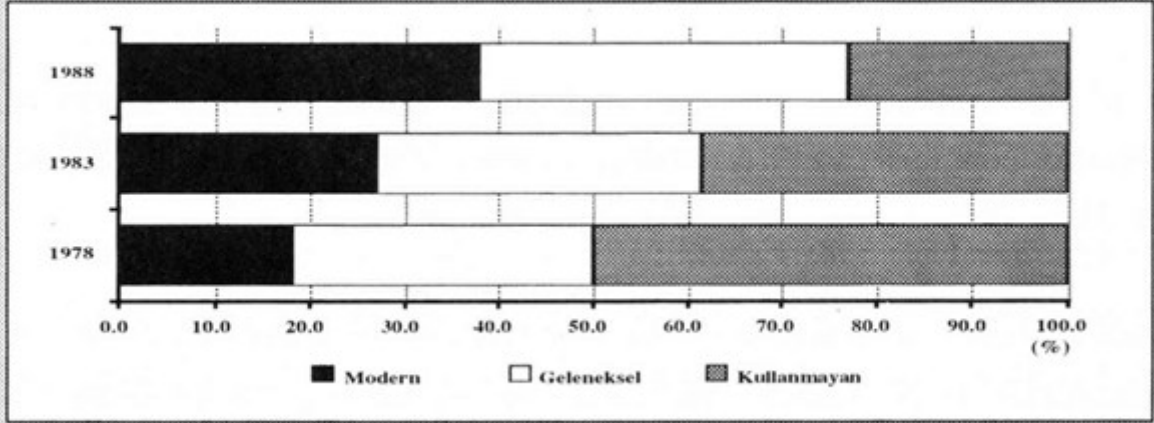
- Aile planlaması ekonomik ve sosyal gelişmeyi artırıcı rol oynamalıdır. Kadının geleneksel döngüden kurtularak istediği kadar çocuk sahibi olması sağlanmalı, hem kendi hem de çocuklar için daha iyi olanaklara kavuşma fırsatı yaratılmalıdır. Bu olgu toplumun refahının artması ve insanların daha mutlu yaşaması anlamını taşıyacaktır.

- Ailenin refah düzeyinin artması için kadının çalışma hayatına katılımı sağlanmalıdır. Kadının ekonomiye katkısını artırmaya, aile ve toplumdaki statüsünü değiştirmeye yönelik çabalara ağırlık verilmelidir. Kırsal kesim ve gecekondü bölgelerindeki kadınların eğitimlerinin yetersizliği, para getiren işlerde çalışma olanaklarının kısıtlı oluşu ailede kadının statüsünü düşürmektedir. Bu nedenle çeşitli eğitici program ve kurslarla söz konusu kadınların bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine çalışılmalıdır. Bu gelişme kadının ailedeki statüsünü güçlendirmeye de yardımcı olacak ve toplumda belirli bir yere ulaşan kadın, ana ve çocuk sağlığı konusunda daha bilinçli hareket edebilecektir. Söz konusu gelişme kadının ailede çocuk için karar verme konusunda söz sahibi olmasını da sağlayacaktır.

- Ailelerin bilinçlenmesi yoluna gidilmeli, her çiftin bakabileceği kadar çocuk sahibi olması sağlanmalıdır. Bu çabalar aile planlaması yöntemlerini daha etkin kılacaktır.

Aile planlaması genellikle tüm ülkelerde yüksek harcamaları gerektireceği düşüncesiyle benimsenmeyen konular arasında yer almaktadır. Oysa bir ülkedeki askeri harcamaların çok küçük bir payı dahi bu sorunu çözümlemede yeterli olacaktır. Savunma harcamaları göz

Türkiye'de Doğum Kontrol Yöntemi Kullananların Dağılımı

Veri Kaynağı: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, HUNEE, Nisan 1980.

önüne alındığında Türkiye açısından bu oran çok daha düşük düzeylerde.

Aile planlamasının getirilerinden tüm insanların yararlanması temel haklar arasında yer almaktadır. Amaç sağlıklı bir toplum yaratmak olduğunda ise ailenin toplumun mutlu ve sağlıklı birimi olması sağlanmalıdır.

Türkiye'deki aile planlaması konusundaki eğilimlere bakıldığında kadınlarımızın yüzde 98.2'si bunun ne anlama geldiğini bilmediğini, yüzde 97.2'i ise çağdaş aile planlaması yöntemlerini duyduğunu belirtmektedir. Ancak bu pek tatmin edici değildir. Çünkü kadınlarımızın yalnızca yüzde 7'si aile planlaması yöntemlerini uyguladığını belirtmektedir. Kadınların büyük bir bölümü ise gebe kalmayı istemediği halde "sağlık", "kocanın istememesi", "bilgi

eksikliği" ve "cehalet" gibi nedenlerle aile planlamasına uygun korunma yöntemlerini uygulamadıkları ileri sürmektedirler.

Nüfus artış hızını düşürebilmek amacıyla doğum kontrolüne yönelik kullanılan yöntemler çağdaş ve geleneksel yöntemler olarak ayrılmaktadır.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE AİLE PLANLAMASIYLA İLGİLİ ORTAK ÖZELLİK VE ENGELLER	
Ortak Özellikler	Ortak Engeller
• Kısa sürede hükümet liderleri, sanayiciler ve sosyal grupların tutumlarındaki hızlı değişme. • Hükümetin göstermek zorunda olduğu çaba ve uygulayacağı program çerçevesinde, aile planlamasını ülke politikası haline getirerek, ilgili yasal düzenlemeleri oluşturma gerekliliği. • Aile planlamasına önem verilmemesi. • Kentleşme sorununa eğilme gerekliliği. • Nüfus artış ve ekonomik gelişme arasındaki etkileşimin ortaya konma zorunluluğu. • Sağlık personelinin konuya günden güne daha fazla önem vermesi. • Bilgi gereksinimi. • Yeni değer ve düşüncelerin yöresel farklılık göstermesi.	• Fazla insan ülkeyi güçlü kılar düşüncesi. • Kırsal kesimde yerleşik büyük aile olgusu. • Eğitimsizlik. • Yeterli ve kaliteli sağlık personel eksikliği. • Sağlık merkezlerinin yetersizliği ve etkinsizliği. • Yeterli kaynak ayrılmaması.

Yıllara göre Türkiye'de geleneksel yöntemlerin kullanımında azalma, çağdaş yöntemlerde ise artış gözlenmektedir.

Çağdaş yöntemler 1980'li yıllarda yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında doğum kontrol hapı (pili) gelişmiş ülkelerde daha çok kullanılmakta, kısırlılık ise Amerika ve İngiltere'de önem kazanmaktadır. Ancak İspanya ve diğer Avrupa ülkelerinde (Macaristan hariç) geleneksel yöntemler kullanılmaktadır.

Konu Türkiye açısından değerlendirildiğinde çağdaş yöntem kullanan kadınların yüzde 31, geleneksel yöntem kullananların oranının yüzde 32.3 olduğu görülmektedir. Çağdaş yöntemlerden en çok kullanılanlar spiral (yüzde 14) , prezervatiftir (yüzde 7.2) ve doğum kontrol hapı (yüzde 6.2). Buna karşılık gelişmekte olan Bangladeş, El Salvador, Sri Lanka, Pakistan ve Panama gibi

lkelerde kısırlaştırma; Mısır, Suriye, Lübnan, Güney Amerika lkelerinin bazılarında doğum kontrol hapı yoğun olarak kullanılmaktadır. Çağdaş yöntemlerden bariyerler (enjeksiyon, diafram, köpük vb.) Jamaika (yüzde 11), Tayland (yüzde 7), Trinidad (yüzde 5) ve Meksika (yüzde 3), Türkiye (yüzde 1.9) oranlarında kullanılmaktadır. Ancak konuya ülkemiz açısından bakıldığında geleneksel yöntemlerin daha yoğun kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Aile planlaması, nüfus politikalarının temel taşıdır. Kimi gelişmekte olan ülkelerde (Brezilya, Nijerya, Sudan, Tanzanya) hükümet nüfus artışını düşürme politikasını resmen benimsememesine karşın aile planlaması temel sağlık göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ancak aile planlamasının devlet politikası olarak benimsenmesi ve çeşitli hizmetlerle desteklemesi, nüfus artışının azaltılması açısından zorunludur.

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki benzerlikler nüfus politikalarına özellikle aile planlamasını da yansıtmaktadır. Bu lkeler özellikle son zamanlarda hızlı bir değişime girmişlerdir. Nüfus coğrafyası, kırdan kente doğru değişmiş, bu değişim çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Hkmetlerin kalkınma programlarında aile planlamasına yer vermeleri

hızlı nüfus artışının engellenmesi, yaşam düzeyinin yükseltilmesi vb. konularda gerekli politikaları ve yasal düzenlemeleri oluşturmaları; sağlık konusunda atılımların yapılması, yerel değer yargıları ve düşüncelerin değişimleri ve tüm konularda bilgi gereksinimi bu ülkelerin ortak benzer yanlarıdır.

Ancak kalabalık nüfusun bir ülkeyi güçlü kılacağı inancı, kırsal kesimde yerleşik büyük aile olgusu, eğitimsizlik, yeterli ve kaliteli sağlık personelinin ve teknolojinin eksikliği, yeterli kaynak bulamama gibi ortak engeller bu ülkelerde aile planlamasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Aile Planlaması Programlarının Oluşturulması

Aile planlaması, ancak yurt genelinde uygulanabilecek bir programla yürütülebilir. Aile planlamasına yönelik plan ve programlara öncelikle hükümetin, kamu ve özel kesimin tüm kurum ve kuruluşlarının katkıları sağlanmalıdır.

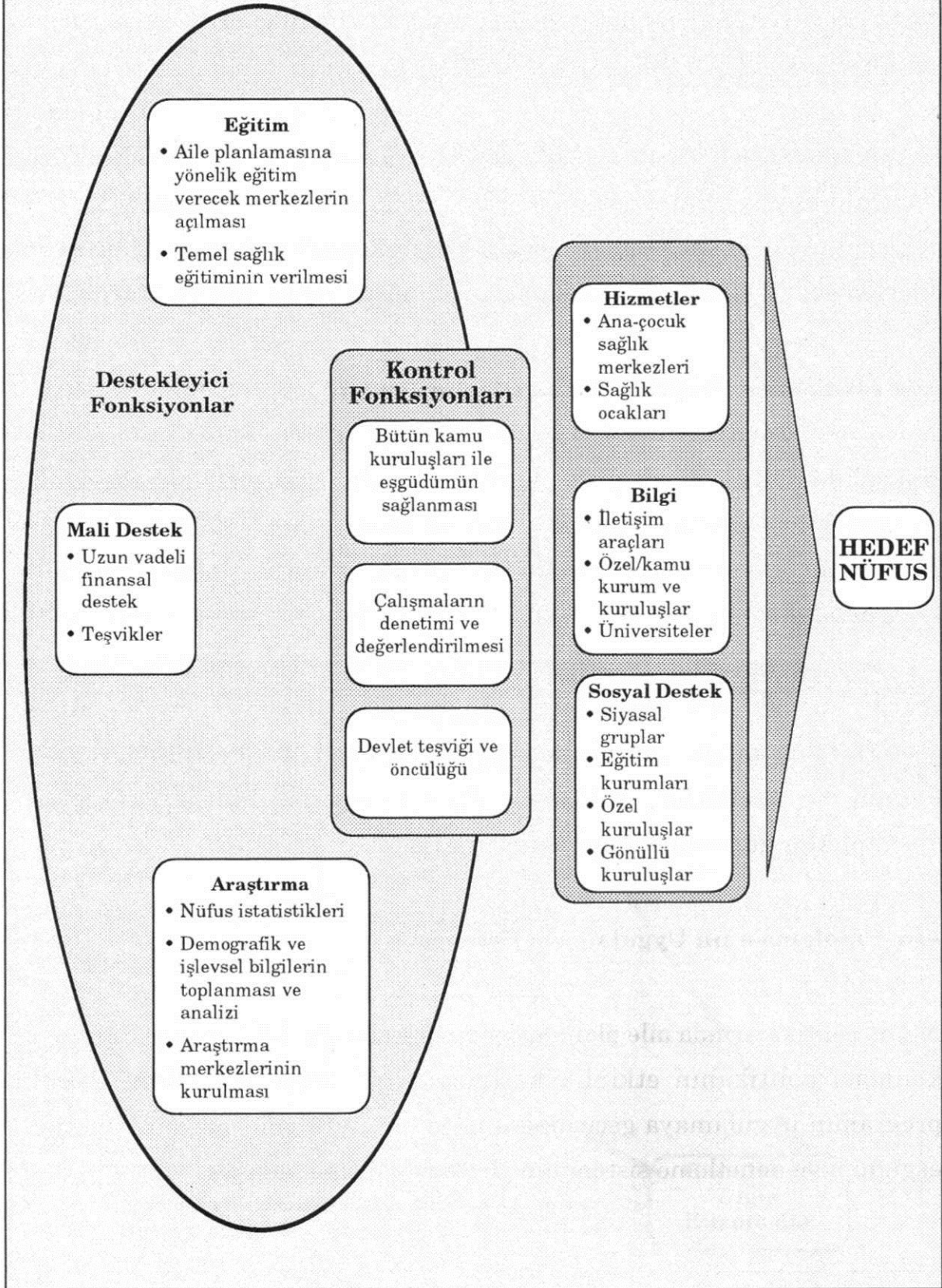
Oluşturulacak aile planlaması programları ülkelere göre farklılık göstermesine karşın, genelde demografik yapı ve nüfus geçişliliği, coğrafi konum ve özellikler, kalkınma düzeyi, eğitim, kültür, inançlar, alışkanlıklar göz önüne alınarak hazırlanmalıdır.

Aile Planlamasının Uygulamaya Konması

Nüfus politikalarında aile planlaması programlarının basit ve açıkça ortaya konması politikanın etkinlik kazanması açısından önemlidir. Ancak programın uygulamaya geçirilmesi etkin bir örgütlenme, çağdaş yönetim, eşgüdüm ve denetleme sisteminin oluşturulmasına bağlıdır.

AİLE PLANLAMASI

Nüfus Politikası

Aile planlamasında hedeflere ulaşabilmek için altyapının oluşturulması ve geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle oluşturulacak altyapı çağdaş teknolojiyi kullanmalı, yetişmiş insan gücüne, yeterli finansal kaynağa ve bilgi iletişimine sahip olmalıdır. Kısaca sistemim kurumsal altyapısı oluşturulmalı ve çağdaş yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Ana çocuk sağlığı, sağlık ocakları gibi hizmet merkezleri Aile Planlaması ile ilgili hizmeti veren ilk birimlerdir. Bu tür merkezlerde verilen hizmetin kalitesi ve uygunluğu programın yaygınlaştırılması açısından önemlidir. Bunun yanında hizmet merkezlerine kolay erişim de insanların hizmetten daha fazla yararlanmalarını sağlayacaktır. Ayrıca özel kesimin katkısıyla aile planlaması programını desteklemek amacıyla lojistik ve kontraseptif dağıtım sisteminin kurulması ve işletilmesi gereklidir. Mevcut hizmetler de gereksinime cevap verecek biçimde geliştirilmelidir.

Aile planlamasının etkin olabilmesi toplumun, bu konuda bilgilendirilmesine bağlıdır. Bilgilendirme işleminde toplumun tüm kesimlerinin görev alması sağlanmalı ve özel kesim, üniversiteler, ana çocuk sağlığı merkezleri ve iletişim araçlarından yararlanılmalıdır. Programın başarısı için geleneksel yöntemlerden çok çağdaş kontraseptif yöntemlerin tanıtımı yapılmalı, bu yöntemlerin kullanım oranını artırılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmalıdır. Diğer yandan bilgilendirmede görev alan tüm grupların eşgüdömlü çalışmaları sağlanmalıdır.

Aile planlaması, ancak sağlanan sosyal desteklerle etkinlik kazanabilir. Bu nedenle hükümetin, parti liderlerinin ve çeşitli yöneticilerin kamu ve özel kesim kurum ve kuruluşlarının ve toplumun desteği sağlanmalıdır. Özellikle politik partilerin programları oluşturulurken konuya ilişkin yeni fikirlerin programa dahil edilmesi, eğitim sisteminde benzer konuların içerilmesi tamamlayıcı çabalar olarak yer almalıdır.

Aile planlamasının etkinliğinin sağlanabilmesi için planlanan amaçlarla gerçekleştirilen faaliyetler karşılaştırılmalı ve meydana gelen sapmalar düzeltilmelidir. Bu nedenle aile planlaması programlarını oluşturan hükümet, özel kurum ve kuruluşlar uygulama sonuçlarını planlanan durumla karşılaştırmalıdır. Denetim sadece dosyalama ve ofis işleriyle sınırlı kalmamalı, görölen aksaklıklar hızla giderilmeli ve

denetimin sürekliliği sağlanmalıdır. Bunların yanında tam gün çalışan aile planlaması personeline olan gereksinim ve bunun nasıl sağlanacağı da dikkate alınmalıdır.

Aile planlaması programlarında devlet öncülük etmelidir. Sağlıkla ilgili kurum ve kuruluşlara olan etkisi, kaynak sağlama gücü, sağlık hizmetlerindeki verilere doğrudan ulaşma olanağı, sağlık ve yardım faaliyetlerine ilişkin çeşitli yasal düzenlemeler getirme gücü bakımından aile planlamasında öncülüğü Sağlık Bakanlığı üstlenmelidir. Ancak öncülük görevi her ne kadar devlete ait ise de, diğer kurum ve kuruluşları da özendirici nitelikte olmalıdır. Bu amaçla yöresel sağlık merkezlerinin işlevselliklerini artırmak için özerklik kazandırma çabaları hızlandırılmalıdır.

Tüm çabaların sonuçları yakından izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Değerlendirmede, doğurganlık oranı, kontraseptif yöntemleri tanıma ve kullanma eğilimindeki değişimler gibi aile planlaması değerlendirme ölçülerine yer verilmelidir. Bu tür bilgilerin sağlıklı ve hızlı bir biçimde toplanması aile planlaması programlarının başarıya ulaşması bakımından önemlidir ve programın değerlendirilmesinin başarısını artıracaktır.

Etkin bir aile planlamasının başarısının toplumun bu konuda eğitilmesine bağlı olduğu unutulmamalıdır. Aile planlaması eğitiminin temel amacı bireylere ana-baba olma sorumluluğunun kazandırılması ve sağlık personelinin konuyla ilgili bilinçlendirilmesidir.

Eğitim programları bireyler ve belirli hedef gruplar gözönünde bulundurularak yürütülmelidir. Bireysel eğitimdeki amaç, kişilerin aile planlaması hakkında bilgilendirilmeleri ve bu konuda sorunları olanlara yardımcı olmayı ve çözümü önermektir.

Grup olarak ele alındığında ise amaç, aile planlamasının tüm topluma ortak bir sorunu olarak benimsenmesi ve buna bağlı olarak toplumun çözüm arayışına yönlendirilmesidir.

Eğitim, kişileri bilgilendirerek insan davranışlarını etkileyen ve onları harekete geçiren bir süreç olduğuna göre, aile planlaması eğitiminde de insan tutum ve davranışlarının değişmesini sağlamak amaç olmalıdır. Aile planlaması konusunda bir ülkede eğitim süreci başlatılmadığı sürece nüfus politikalarının etkinliğinden söz etmenin mümkün olamayacağı unutulmamalıdır.

Ülkemizde de bu konuda kesin ve etkin adımlar atılması gerekmektedir. Kontraseptif yöntemler konusunda halkın bilgi düzeyinin düşük olması, teknolojik yeniliklerin izlenememesi, yetersiz ve çağdışı eğitim araçları kullanılması, aile planlaması hizmetlerine özel kesimin yeterince katılmaması, yeniliklere çabuk uyum sağlanamaması gibi nedenlerle aile planlaması eğitiminin yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca eğitim programlarında aile planlamasına ilişkin herhangi bir konuya yer verilmemesi de dikkat çekicidir.

Sonuçta lkemizdeki aile planlaması eğitiminin yeterli olmadığı söylenebilir. Alınacak önlemlerin başında aile planlamasıyla ilgili eğitim araçlarının sağlanması, bu konuda gerekli personelin yetiştirilmesi, eğitim programlarının başlatılması ve bu alanda en son teknolojilerden yararlanılması gelmektedir. Bunun için Sağlık Bakanlığı ile özel kesimin işbirliği sağlanmalıdır. Tüm nlemler yanında eğitim programlarına aile planlaması eğitimi ile ilgili dersler konmalı, özel kesimin de aile planlaması merkezleri açarak eğitime destek vermesi özendirilmelidir.

Ayrıca Sağlık Bakanlığı ebe okullarında uygulanan aile planlaması eğitimini gözden geçirerek yenilemeli, tıp fakültelerinin ilgili bölümlerinde konuya ilişkin eğitimin verilmesine çalışılmalıdır.

Özel kesim ve hükümet arasında kurulacak bilgi iletişim sistemi ile aile planlaması mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesine yardımcı olunmalıdır.

Aile planlaması programının gelişebilmesi, değişen ve artan gereksinimlere cevap verebilmesi için araştırmalara ağırlık verilmeli, nüfus istatistikleri, demografik bilgilerin derlenmesi (nüfus coğrafyalarının hazırlanması) gibi çalışmalar desteklenmelidir. Tüm bunlara ek olarak kontraseptif yöntemlerin ve kullanımının geliştirilmesi amacına yönelik araştırmalar ve çabalar özendirilmelidir.

▪ KAYNAKLAR

- Aytur, Memduh (1970). Kalkınma Yarışı ve Türkiye, Ankara: Bilgi Basımevi.
- Berelson, Bernard, ed. (1966). Family Planning and Population Programs, London: University of Chicago Press.
- Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT (çeşitli sayılar).
- Ehrlich, Paul R. and Anne H. Ehrlich (1972). Population Resources Environment, San Francisco: W.H.Freeman & Co.
- George, Pierre (1991). Nüfus Coğrafyası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gilland, Bernard (1988). "Population, Economic Growth, and Energy Demand, 1985-2020," Population and Development Review 14, No. 2 (Haziran 1988).
- Hartley, Shirley Foster (1972). Population: Quantity vs. Quality, London: Prentice-Hall International, Inc.
- Hines, Lawrence G. (1973). Environmental Issues: Population, Pollution and-Economics, London: W.W. Norton & Co.
- Aile Şurası Bildirileri, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Anakar, 1990.
- Levine, Ned ve Sunday Üner (1978). Population Policy Formation and Implementation in Turkey, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- McNicoll, Geoffrey (1986). "Economic Growth with Below-Replacement Fertility," Population and Development Review, Vol: 12
- Ng, Yew-Kwang (1986). "On the Welfare Economics of Population Control," Population and Development Review 12, No.2 (June 1986).
- Nüfus ve Gıda Sorunları, TÜSİAD, 1980.
- Population Change and Economic Development, The World Bank, 1985.
- Simmons, Ruth, Gayl D. Ness ve George B. Simmons (1983). "On the Institutional Analysis of Population Programs," Population and Development Review 9, No.3 (September 1983).
- Şubat 1993'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, DİE.
- Tanyeri, İbrahim ve Sunday Üner (1987). Nüfus ve Ekonomi, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Tolon, Mahmut (1991). "2000'li Yüzyılda Patlamaya Hazır Bomba: Nüfus," 21. Yüzyıl Ansiklopedisi, Milliyet.
- Thompson, Warren S. ve David T. Lewis (1970). Population Problems, London: McGraw-Hill Book Company.
- Türk Toplumun Değerleri, TÜSİAD, 1991.
- Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE (çeşitli sayılar).
- Türkiye Nüfus Araştırması, 1989, DİE.
- Üner, Sunday (1984). Türkiye Nüfusu: Boyutlar, Sorunlar, Yorumlar, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1984-1988, DPT, 1990.
- World Development Report, The World Bank (çeşitli sayılar).
- World Population: Challenge to Development, United Nations, New York, 1966.
- Yaşa, Memduh (1980). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi: 1923-1978, İstanbul: Akbank Kültür Yayını.